

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการหารูปแบบการดำเนินงานของครูในการสร้างวินัยและความ
รับผิดชอบเกี่ยวกับการเรียนของนักเรียน โรงเรียนเทศบาลบูรพาพิทยาคาร จังหวัดมหาสารคาม
ซึ่งมีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามลำดับต่อไปนี้

1. วินัย
2. ความรับผิดชอบ
3. แนวคิด ทฤษฎีพัฒนาการ
4. การสังเกตและบันทึกพฤติกรรม
5. การแนะแนวและการให้คำปรึกษา
6. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ
7. หลักกรรมและทฤษฎีการบริหารการศึกษา
8. บริบท โรงเรียนเทศบาลบูรพาพิทยาคาร
9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. วินัย

1.1 ความหมายของวินัย

นักวิชาการได้ให้ความหมายของวินัยไว้ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542 : 1077) ให้ความหมาย “วินัย” ไว้ว่า
ระเบียบแผนแผนและข้อบังคับ ข้อปฏิบัติ เช่น วินัยทหาร

กรมวิชาการ (2542 : 21) ให้ความหมาย วินัย หมายถึง ระเบียบ กฎเกณฑ์
ข้อตกลงที่กำหนดขึ้น เพื่อให้เป็นแนวทางในการให้บุคคลประพฤติปฏิบัติในการดำรงชีวิต
ร่วมกัน เพื่อให้ทุกคนอย่างราบรื่น มีความสุข ความสำเร็จ โดยอาศัยการฝึกให้รู้จักการปฏิบัติ
ตน รู้จักควบคุมตนเอง

ธนุ วุฒิเกียรติไพบุลย์ (2542 : 11) กล่าวว่า วินัย หมายถึง ระเบียบแผนแผน
ข้อปฏิบัติและข้อบังคับที่กำหนดไว้ เพื่อใช้เป็นหลักในการปฏิบัติ หากไม่ปฏิบัติตามอาจเกิด
ความเสียหายหรือไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย เป็นเหตุทำให้เกิด และถูกลงโทษในที่สุด

พนัส หันนาคินทร์ และคณะ (2542 : 38) ได้ให้ความหมายวินัย หมายถึง การปฏิบัติตามกฎระเบียบ ข้อบังคับ กำกับ กติกา และกฎหมาย ตามที่สังคมได้วางไว้ หรือตามที่กลุ่มได้ตกลง อันจะนำมาซึ่งความสงบสุข ความเจริญก้าวหน้า ความมั่นคง และความปลอดภัย

วสันต์ ปูนผล (2542 : 7) ให้ความหมาย วินัย หมายถึง ระเบียบแบบแผน ข้อบังคับหรือข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมความประพฤติของบุคคลในสังคม เพื่อให้บุคคลนั้นสามารถควบคุมตนเองทั้งด้านอารมณ์ พฤติกรรม และผลของการกระทำ ซึ่งจะมีผลต่อตนเองและสังคม

สมบูรณ์ สิงห์คำป๋อง (2542 : 36) ให้ความหมาย วินัย หมายถึง ลักษณะที่อยู่ภายในของบุคคลที่สามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเองให้ประพฤติปฏิบัติตามกฎหมาย และระเบียบแบบแผนที่สังคมกำหนดไว้ โดยไม่ถือว่าเป็นการบังคับให้กระทำ

ชาญยุทธ์ ไสยาศรี (2547 : 19) สรุปว่า วินัย หมายถึง ข้อกำหนด ระเบียบ กฎเกณฑ์ แนวปฏิบัติ สำหรับคนกระทำตาม เพื่อให้บุคคลอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

สรุปได้ว่า วินัย หมายถึง จิตสำนึกส่วนที่มากระตุ้น ความคุมกุดล ให้ปฏิบัติตามกฎระเบียบ ข้อบังคับที่ตนหรือสังคมกำหนดขึ้นไว้ หากบุคคลใดขาดจิตสำนึกส่วนนี้ บุคคลนั้นจะไม่ปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ ข้อบังคับที่ตนเองหรือสังคมได้กำหนดไว้เลย จึงเรียกว่า “ไม่มีวินัย” ซึ่งจิตสำนึกดังกล่าวสามารถที่จะปลูกฝังให้เกิดขึ้นได้

1.2 ประเภทของวินัย

พนัส หันนาคินทร์ (2521 : 12) แยกประเภทวินัยที่ใช้ในโรงเรียนเป็น 3 ประเภท คือ

1. วินัยเทียบขนาดแบบทหาร คือการใช้ความกล้าเป็นเครื่องมือ นักเรียนทำดีเพราะกลัวถูกลงโทษ วินัยเช่นนี้ ตรงกับสุภาษิตที่ว่า “รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี” ซึ่งเมื่อนักเรียนทำดีจนเต็มนิสัยแล้ว ต่อไปจะคิดเป็นนิสัยไม่ทำชั่ว
2. วินัยแบบดำเนินงานให้สอดคล้องกับความสนใจของนักเรียน แนวคิดแบบนี้ถือว่านักเรียนได้กระทำในสิ่งที่ตนสนใจ แล้วปัญหาเรื่องวินัยก็จะไม่เกิดขึ้น แม้ว่าจะไม่ทำทุกกรณี แต่ก็เห็นวิธีการหนึ่งที่โรงเรียนจะใช้เพื่อแก้ปัญหาทางวินัยของโรงเรียน
3. วินัยเกิดจากความรับผิดชอบ และรักเกียรติของตนเอง โดยมีจุดมุ่งหมายให้นักเรียนประพฤติดี โดยพยายามสร้างให้นักเรียนนับถือในเกียรติของงานและรู้จักรับผิดชอบต่อการรักษากเกียรติวินัยนั้น

ธิดิมา จักรเพชร (2544 : 45) แบ่งวินัยออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. วินัยในตนเอง (Self-Discipline) หมายถึงกระบวนการหรือวิธีการที่ปฏิบัติเพื่อบังคับตนเองให้ปฏิบัติตาม ถ้านักเรียนมีวินัยในตนเองแล้วก็จะลดปัญหาในการปกครองนักเรียนได้อย่างมาก โรงเรียนไม่จำเป็นต้องออกข้อบังคับระเบียบการควบคุมให้มากมาย และการปกครองก็จะสะดวกสบาย เพราะตนเองจะต้องรู้จักควบคุมพฤติกรรมของตนเองให้บรรลุจุดมุ่งหมายปลายทางได้อย่างสวยงาม รู้จักรับผิดชอบ ปฏิบัติตามหน้าที่ที่ตนรับผิดชอบ

2. วินัยเพื่อส่วนรวม หรือวินัยสำหรับหมู่คณะ (External Authority Discipline) หมายถึง วินัยที่ออกมาจากอำนาจภายนอก เพื่อบังคับให้ส่วนรวมปฏิบัติตามให้เกิดความเรียบร้อยเรียบร้อยขึ้น วินัยส่วนนี้จะต้องตั้งกฎเกณฑ์เป็นแนวทางกลาง ๆ เพื่อให้ทุกคนสามารถปฏิบัติตามได้ เช่น วินัยในการแต่งกาย วินัยเรื่องการทำความเคารพ ซึ่งมีข้อดีคือ

2.1 สามารถรักษาความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันให้อยู่ในระดับที่ดีและควรส่งเสริมให้ดียิ่งขึ้น

2.2 รู้จักคำนึงงานของต่างได้ผลประโยชน์ส่วนรวม

2.3 สามารถควบคุมตนเองให้เป็นไปตามความต้องการหรือข้อตกลงของสังคม

2.4 สามารถดำเนินงานเป็นหมู่คณะ โดยมีคณะกรรมการ ซึ่งคณะกรรมการจะต้องเป็นผู้มีวินัย

การที่ทุกคนจะมีวินัยทั้ง 2-ประเภท จะต้องได้รับการอบรมสั่งสอนมาจากครูบาอาจารย์และส่วนหนึ่งจะต้องเรียนรู้จากสภาพแวดล้อมในสังคม ซึ่งเป็นการควบคุมตนเองและมีการพัฒนาตนเองจนกลายเป็นจิตสำนึกทางจริยธรรมที่จะต้องปฏิบัติ เพื่อให้ประพฤติตนไปในแนวในทางที่ถูกต้อง การมีวินัยถือว่ามีคุณค่าต่อตนเองและสังคม เพราะถ้าสังคมที่ทุกคนมีระเบียบวินัย ปัญหาต่าง ๆ ก็จะไม่เกิดขึ้น เป็นสังคมที่เกิดสันติสุข

สรุปได้ว่า วินัยมีสองประเภทคือ วินัยที่มีในตนเองโดยไม่มีผู้ใดบังคับ และวินัยที่เกิดจากอำนาจของหมู่คณะหรือสังคม

1.3 ความหมายของวินัยในตนเอง

ณัฐพร ศดากรณ์ (2540 : 13) ได้กล่าวถึงวินัยในตนเองว่า เป็นความสามารถอันเกิดจากตัวบุคคลนั่นเอง ในการควบคุมอารมณ์และพฤติกรรมของตน ให้เป็นไปตามที่มุ่งหวัง ซึ่งส่วนใหญ่แล้วสังคมมุ่งหวังให้พฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกมานั้นมีความสอดคล้องกับระเบียบของสังคมที่วางไว้

สิทธิศ คำวรรณ (2541 : 12) กล่าวว่า วินัยในตนเอง หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการควบคุมอารมณ์และพฤติกรรมของตนเองให้เป็นไปตามที่มุ่งหวัง โดยเกิดจากการสำนึกขึ้นมาเอง ทั้งนี้จะต้องไม่กระทำการใด ๆ อันจะเกิดความยุ่งยากแก่ตนเองอย่างต่อเนื่อง จนเป็นนิสัยด้วยความยินดี โดยไม่ต้องใช้การเตือนจากผู้อื่น การกระทำเหล่านี้จะเป็นไปโดยอัตโนมัติ ใช้การกระตุ้น โดยจิตใจ หรือความรู้สึกภายในของบุคคลนั่นเอง

กรมวิชาการ (2540 : 155-156) กล่าวว่า วินัยในตนเอง หมายถึง ระเบียบ กฎเกณฑ์ ข้อตกลง ขั้วบังคับที่กำหนดขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทางให้บุคคลประพฤติปฏิบัติในการดำรงชีวิตร่วมกัน เพื่อให้อยู่ร่วมกัน มีความสุข โดยอาศัยการฝึกอบรมให้รู้จักการปฏิบัติตนรู้จักควบคุมตนเอง ทักษะย่อยและพฤติกรรมที่แสดงออก มีดังนี้

1. ตรงต่อเวลา พฤติกรรมที่แสดง ได้แก่ ปฏิบัติงานทันเวลาที่กำหนด
2. วางแผนในการใช้เวลาและการทำงาน และการดำเนินชีวิต พฤติกรรมที่แสดง ได้แก่ แบ่งเวลาในการปฏิบัติกิจกรรมดำเนินชีวิตประจำวัน
3. ปฏิบัติตามกฎ ระเบียบของหมู่คณะ และเคารพกฎกติกาของสังคม พฤติกรรมที่แสดง ได้แก่ เคารพกฎหมายบ้านเมือง กฎจราจร ปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม
4. รู้จักประเมินตนเอง พฤติกรรมที่แสดง ได้แก่ บอกข้อดีข้อเสียในการทำงาน
5. ประพฤติตนเองเสมอด้วยเสมอต้นเสมอปลาย พฤติกรรมที่แสดง ได้แก่ แสดงมารยาท ได้ถูกต้องตามกาลเทศะอย่างสม่ำเสมอ
6. ใจดีกับตนเองและผู้อื่น พฤติกรรมที่แสดง ได้แก่ ไม่พูดเท็จ แอ้งอ้าง หรือนำของคนอื่นมาเป็นของตนเอง

สรุณา กิจขันธ์ (วสันต์ ปุณฺณ, 2544 : 7 ; อ้างอิงมาจาก กรุณา กิจขันธ์, 2517 : 6) ให้คำนิยามของความมีวินัยในตนเองว่า คือความสามารถของบุคคลในการควบคุมอารมณ์หรือพฤติกรรมของตนเองให้เป็นไปตามที่มุ่งหวัง แม้จะมีสิ่งเร้าจากภายนอก เช่น บุคคลอื่นหรือสิ่งเร้าภายในตนเอง เช่น อุปลรรค หรือความปรารถนาที่ตามก็ยังคงไม่เปลี่ยนแปลงที่มุ่งหวังไว้

ภัทรา นิกมานนท์ (วสันต์ ปุณฺณ, 2544 : 7 ; อ้างอิงมาจาก ภัทรา นิกมานนท์, 2517 : 13) กล่าวว่า ความมีวินัยในตนเอง หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการควบคุมอารมณ์และพฤติกรรมของตนเองให้เป็นไปตามที่ตนมุ่งหวังไว้ แต่ทั้งนี้จะต้องไม่ทำ

การใด ๆ อันจะเป็นผลทำให้เกิดความยุ่งยากในอนาคตและจะต้องเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความเจริญแก่ตนเองและผู้อื่น โดยไม่ขัดต่อระเบียบของสังคมและไม่ขัดกับสิทธิของผู้อื่น

สรุปได้ว่า วินัยในตนเอง หมายถึง จิตสำนึกในการควบคุมตนเองให้ปฏิบัติตามกฎระเบียบซึ่งบังคับตนเองหรือสังคมกำหนดจนเป็นนิสัย หรือเกิดจิตสำนึกจนประพฤติปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ทั่วกันเสมอ

1.4 สาเหตุของปัญหาทางวินัย

กอร์ดัน (Gordon, 1983 : 328-329) ได้ศึกษาพบว่า ปัญหาของวินัยมีสาเหตุสำคัญ 3 ประการดังนี้

1. ปัญหาจากโรงเรียน ปัญหาประเภทนี้เกิดจาก
  - 1.1 การสอนไม่ดี ไม่มีคุณภาพ
  - 1.2 หลักสูตรไม่ตอบสนองความต้องการของผู้เรียน
  - 1.3 ตารางสอนขาดความยืดหยุ่น
  - 1.4 โปรแกรมการเรียน ไม่เหมาะสมกับพื้นฐานของผู้เรียน
2. ปัญหาจากตัวนักเรียน ปัญหาประเภทนี้เกิดจาก
  - 2.1 นักเรียนไม่เข้าใจกฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ
  - 2.2 นักเรียนไม่เข้าใจว่าทำไมต้องมีระเบียบนั้นๆ
  - 2.3 พื้นฐานทางการศึกษาของนักเรียนไม่ดีพอ
  - 2.4 สัมพันธภาพระหว่างเพื่อน ไม่ดี
  - 2.5 นักเรียนถูกกระทบกระเทือนทางจิตใจ
  - 2.6 บุคลิกภาพระหว่างครูกับนักเรียนขัดแย้งกัน
3. ปัญหาที่เกิดจากบ้านและสิ่งแวดล้อมของชุมชน เกิดจากสิ่งต่อไปนี้
  - 3.1 บิดามารดาใช้อำนาจมากกว่าใช้เหตุผล
  - 3.2 บ้านอยู่ในสภาพแวดล้อมไม่เหมาะสม มีอาชญากรรมบ่อย ๆ
  - 3.3 นักเรียนต้องทำงานหนักหลังเลิกเรียนแล้ว หรือทำงานจนคิดเงินไป

เจริญชัย งานไว (2540 : 4) ได้อธิบายสาเหตุของการกระทำผิดวินัย สามารถแยกเป็น 3 ด้าน คือ

1. ครู
2. กลุ่มเพื่อนของนักเรียน
3. สภาพการทั่วไปของโรงเรียน

1. ครู สาเหตุที่ครูทำให้เด็กมีพฤติกรรมไม่พึงปรารถนา พอสรุปได้ดังนี้

- 1.1 สอนไม่ดี ไม่เตรียมการสอน พูดจาไม่ชัดเจน ทำให้เด็กเรียนรู้เรื่อง ทำให้เด็กไม่สนใจการเรียน ขาดสมาธิ หยอกลือกัน ฯลฯ
- 1.2 ไม่ยุติธรรม ครูบางคนมักจะเลือกที่รักมักที่ชัง เช่น ครูผู้หญิงจะรักเด็กผู้ชาย และครูผู้ชายจะรักเด็กผู้หญิง จึงทำให้เด็กมีพฤติกรรมต่าง ๆ เช่น กระด้างกระเดื่อง ดื้อดึง ก้าวร้าว
- 1.3 แต่งตัวไม่เหมาะสม เช่น มุ่งกระโปรงสั้นเกินไป ใส่เสื้อบาง พูดจาหยาบคาย บางครั้งเด็กจะเลียนแบบครู
- 1.4 ครูขี้เกียจสอน ชอบทิ้งห้องเรียนจำกลุ่มคุยกัน บางคนละทิ้งหน้าที่ไปทำธุรกิจส่วนตัว มาโรงเรียนสายกลับก่อนเวลา ทำให้เด็กขาดความศรัทธาและไม่เชื่อฟัง
- 1.5 เจ้าอารมณ์ อารมณ์ไม่คงเส้นคงวา โมโหง่าย ชอบดุด่าทำโทษในเรื่องความผิดเล็ก ๆ น้อย ๆ จึงทำให้เด็กแค้นกร้าว ดื้อดึง และซัดขี้
- 1.6 การไม่ยอมรับของครู ครูบางคนไม่ยอมรับในพฤติกรรมบางอย่างของเด็กที่คิดมาจากที่บ้าน เช่น ภาษายุ่ง การกระทำบางอย่างที่เด็กเคยทำที่บ้าน เมื่อเด็กทำที่โรงเรียนครูจะไม่ยอมรับ และแยกเด็กออกจากกลุ่ม ทำให้เด็กกลายเป็นคนก้าวร้าวและก่อวินาศกรรมในห้องเรียน
- 1.7 ไม่สนใจและไม่ให้ความสำคัญแก่เด็กคนแรก เด็กจะคิดว่าตนเองนั้นสำคัญต้องการให้คนอื่นและครูเห็นคุณค่า แต่ครูไม่สนใจหรือไม่เอาใจใส่ โดยเด็กอาจจะเรียกร้องความสนใจโดยการพูดคุยเสียงดัง พูดโพล่งออกมาโดยไม่ได้รับอนุญาต ขาดสมาธิ ขาดความสนใจ

2. กลุ่มเพื่อนของนักเรียน

ปัญหาวัยรุ่นที่เกิดจากกลุ่มเพื่อนนั้น เพื่อนมีความหมายต่อบุคคลวัยนี้มาก และมักจะเห็นว่าเพื่อนเป็นสิ่งจำเป็นจะขาดเสียไม่ได้ การทำอะไรทุกอย่างต้องอาศัยเพื่อน มิฉะนั้นจะลำบากหรือเพื่อนทิ้ง หรือขอความเห็นคำปรึกษาและปรับทุกข์ของตน มากกว่าจะหันไปหาพ่อแม่ เพราะมักจะคิดว่าพ่อแม่ไม่เข้าใจพูดกันไม่รู้เรื่องเวลาที่วัยรุ่นจะไปกับกลุ่มเพื่อนมากกว่า เพราะสนุกสนานและไม่ต้องระมัดระวังตัว ดังนั้นถ้าเพื่อนตัววัยรุ่นก็จะประพฤติดี เพราะเพื่อนมีอิทธิพลต่อวัยรุ่น

3. สภาพการณ์ทั่วไปของโรงเรียน ทำให้เด็กเกิดปัญหาได้เนื่องจาก

- 3.1 โรงเรียนมีนักเรียนมากเกินไปหรือขนาดเล็กเกินไปไม่พอกับนักเรียน
- 3.2 ครูไม่เพียงพอกับนักเรียน
- 3.3 ครูไม่มีความรู้ความเข้าใจเด็กเท่าที่ควร
- 3.4 ครูไม่เหมาะสมกับเด็ก
- 3.5 อุปกรณ์การสอนไม่มีหรือมีแต่น้อย
- 3.6 โรงเรียนปล่อยให้เด็กเกินไปหรือเอาใจใส่น้อย
- 3.7 การอบรมทางศีลธรรม จริยธรรมไม่เพียงพอ
- 3.8 ขาดการควบคุมดูแลนักเรียนระเบียบวินัย
- 3.9 ไม่มีผู้ใหญ่คอยควบคุมดูแลนักเรียนต่างจังหวัดที่มาเช่าบ้านอยู่ร่วมกัน

ทำให้เด็กเกิดการเขียนและเด็กหญิงบางคนถึงกับเสียคน

สรุป สาเหตุของการขาดระเบียบวินัยของนักเรียน เกิดจากตัวนักเรียนเอง และสิ่งแวดล้อมใกล้ตัวเด็ก เช่น สังคมครอบครัว สังคมในโรงเรียนและชุมชน

1.5 การดำเนินงานเสริมสร้างวินัยนักเรียน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2541 : 21) ให้แนวทางในการเสริมสร้างวินัยนักเรียนไว้ 5 ประการคือ

1. การทำให้เกิดพฤติกรรมเคยชิน โดยให้บุคคลรู้เห็น และปฏิบัติพฤติกรรมที่ดี เพื่อเป็นพื้นฐานและปฏิบัติต่อเนื่องจนเกิดเป็นพฤติกรรมเคยชินที่ดี
2. การใช้วัฒนธรรมในสังคม เป็นแนวปฏิบัติผสมผสานกับหลักการทำให้เป็นพฤติกรรมเคยชิน เช่น การทำความเคารพด้วยการไหว้เมื่อพบผู้ใหญ่ เป็นสิ่งที่เด็กทำได้โดยง่าย แต่การเห็นแถวไม่ใช้วัฒนธรรมไทย เด็กไม่เห็นแบบอย่างที่ดีของผู้เสมอ ดังเช่นการไหว้ของไทย ดังนั้นการไหว้จึงง่ายต่อการปฏิบัติมากกว่าการเห็นแถว
3. การใช้ข้อธรรม เป็นความสัมพันธ์ระหว่างจิตใจ พฤติกรรมและสติปัญญา ซึ่งเป็นหลักการทางการศึกษาและหลักการพัฒนาจริยธรรมคือ มีความเข้าใจในความสำคัญ ของสิ่งที่จะกระทำ มีความพอใจและยอมรับในสิ่งที่กระทำ ยอมรับไปสู่ความพร้อมในถวกระทำ
4. การใช้แรงหนุนสภาพจิต เป็นการตั้งความมุ่งมั่นหรืออุดมการณ์

และพยายามปฏิบัติตามเป้าหมายที่มุ่งมั่นไว้ ซึ่งอาจทำให้เกิดการเปรียบเทียบ แม้ความภาคภูมิใจในผลการปฏิบัติหาได้ช้านักเกินไปจะกลายเป็นดูถูก ดูหมิ่นผู้อื่น อันเกิดจากการเปรียบเทียบและพึงพากำลังใจจากภายนอก

5. การใช้กฎเกณฑ์บังคับ เป็นวิธีหนึ่งที่ทำให้เกิดวินัยได้ชั่วระยะหนึ่ง เมื่อไม่มีผู้ใดควบคุมวินัยก็หายไป จึงเป็นวิธีที่ไม่ถูกต้อง

1.6 การปฏิบัติกิจกรรมเสริมสร้างวินัยนักเรียน

ในการดำเนินการ เพื่อให้เสริมสร้างวินัยนักเรียนประสบผลสำเร็จนั้น สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2541 : 22-54) ได้กำหนดแนวทางให้โรงเรียนประถมศึกษาดำเนินการจัดกิจกรรมดังนี้

1. จัดรูปแบบการทำงาน ควรมีคณะกรรมการรับผิดชอบ
2. จัดสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียน ให้เอื้ออำนวยต่อการจัดกิจกรรมเสริมสร้างระเบียบวินัยนักเรียน
3. จัดกิจกรรมการเวียนการสอน เพื่อเสริมสร้างวินัยนักเรียน โดยพยายามสอดแทรกไว้ในทุกกลุ่มประสบการณ์ ทุกเวลาและทุกโอกาส
4. จัดกิจกรรมเสริมสร้างวินัยนักเรียนไว้ในโครงการต่าง ๆ ที่โรงเรียน ดำเนินการอยู่ เช่น โครงการอาหารกลางวัน โครงการสหกรณ์โรงเรียน โครงการส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียน โครงการบริหารสุขภาพอนามัยนักเรียน โครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน โครงการอบรมทรัพย์สินและโครงการแนะแนว
5. จัดให้ครูปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี
6. จัดกิจกรรมตามคู่มือเสริมสร้างวินัยนักเรียนทั่วประเทศ ซึ่งมีกิจกรรมและแนวปฏิบัติกิจกรรมไว้ละเอียดครบถ้วนทั้ง 8 เรื่อง คือ ความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการแต่งกายการเดินทางไปกลับระหว่างบ้านกับโรงเรียน การเข้าแถวขึ้นรถโดยสารประจำทาง การปฏิบัติตามกฎจราจร การประหยัด นิยมไทย วินัยของชาติ และความสะอาดของสถานศึกษา

1.7 รูปแบบการพัฒนาทัศนคติภาพรวมมีวินัยในตนเองของนักเรียน

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2542 : 157-160) ได้เสนอรูปแบบการพัฒนาทัศนคติภาพด้านความมีวินัยในตนเองของนักเรียนระดับประถมศึกษา ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินการดังต่อไปนี้

1. กำหนดเป็นนโยบายของโรงเรียน ผู้บริหาร โรงเรียนจะต้องกำหนดการพัฒนา ศักยภาพด้านความรับผิดชอบ และวินัยในตนเองของนักเรียนเป็นนโยบายที่มีความสำคัญ ของโรงเรียนอย่างชัดเจน เป็นลายลักษณ์อักษร ผู้บริหาร โรงเรียนจะต้องชี้แจงในที่ประชุมครู ให้ทุกคนได้ทราบ และเข้าใจถึงนโยบาย วัตถุประสงค์และความสำคัญของการพัฒนา ความรับผิดชอบและวินัยในตนเองของนักเรียน โดยกำหนดเป็นนโยบายครู และนักเรียน ทุกคนต้องปฏิบัติตามร่วมกันในการดำเนินงาน

2. แต่งตั้งคณะกรรมการ โรงเรียนเห็นความสำคัญของการพัฒนาศักยภาพ ด้านความรับผิดชอบและวินัยในตนเองของนักเรียน กำหนดเป็นนโยบายของโรงเรียน อย่างชัดเจน จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีคณะกรรมการรับผิดชอบในการดำเนินงาน โดย แต่งตั้งเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งแต่ละโรงเรียนอาจไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับความพร้อม ด้านต่าง ๆ

3. กำหนดกิจกรรมในการพัฒนา การกำหนดกิจกรรมในการพัฒนา ศักยภาพ ความรับผิดชอบและวินัยในตนเองของนักเรียน โรงเรียนจะต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบ และต่อเนื่องทั่วถึงนักเรียนทุกคน สามารถที่จะกำหนดได้หลายแนวทางดังนี้

3.1 ผลิตรายการ การผลิตเอกสารที่จะนำมาเป็นคู่มือในการปลูกฝังวินัยในตนเอง ของนักเรียน เช่น

3.1.1 คู่มือในการบริหารการดำเนินการพัฒนา ศักยภาพด้านความมีวินัย ของนักเรียน

3.1.2 คู่มือดำเนินการพัฒนา ศักยภาพด้านความรับผิดชอบและวินัย ในตนเองของนักเรียน

3.1.3 เอกสารความรู้ สำหรับครูใช้ระงอบในการศึกษาค้นคว้า เพื่อให้ เกิดความรู้พื้นฐานในการพัฒนา ศักยภาพ ด้านความรับผิดชอบและความมีวินัยในตนเอง ของนักเรียน

3.2 การสอนโดยใช้ชุดการสอน เพื่อเป็นการปลูกฝังความมีวินัยในตนเอง ของนักเรียน มีขั้นตอนในการปลูกฝัง 3 ขั้นตอน ดังนี้

3.2.1 ให้ความรู้ ความหมาย ความสำคัญ ประโยชน์และวิธีปฏิบัติที่ถูกต้อง

3.2.2 ให้คิดวิเคราะห์ ตัดสินใจและทำความเข้าใจแก่ทำนียบ

3.2.3 ปลูกฝัง สร้างเสริมให้ควบคุมตนเอง ประพฤติและปฏิบัติได้ถูกต้อง

3.3 การสอนโดยสอดแทรกความรับผิดชอบและความมีวินัยในตนเอง

ของนักเรียนในวิชาต่าง ๆ เช่น การตรงเวลาในการมาเรียน การกล้าทักทายของนักเรียน การแต่งกายถูกต้องตามระเบียบ การเข้าแถวและเข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียน การรักษาความสะอาดภายในโรงเรียนและบ้านเรือน การตั้งใจเรียนหนังสือ

3.4 การใช้เทคนิคการจัดประสบการณ์เรียนรู้ จัดประสบการณ์ในรายวิชาต่าง ๆ เพื่อเป็นการปลูกฝังความมีวินัยในตนเองของนักเรียน สามารถใช้เทคนิคการจัดประสบการณ์ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เช่น การเรียนแบบร่วมมือ การสอนแบบศูนย์การเรียน บทบาทสมมติ สถานการณ์จำลอง การอภิปรายปัญหา การเล่านิทาน

3.5 การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรโครงการต่าง ๆ โรงเรียนอาจดำเนินการในเรื่องต่าง ๆ เช่น จัดกิจกรรม โฮมรูม ชุมนุม ชมรมพัฒนาคุณธรรม ขวัญธรรม ชุมนุมใต้วาทิ โครงการเพื่อนช่วยเพื่อน โครงการเชิญวิทยากรที่ทรงคุณวุฒิบรรยาย โครงการจัดกิจกรรมร่วมชุมชน โครงการศึกษาดูงานนอกสถานที่การศึกษาระชาศาสตร์และสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน ควรจัดให้เกี่ยต่อการพัฒนาความมีวินัยในตนเองของนักเรียน เช่น จัดที่ทิ้งขยะไว้ตามมุมต่าง ๆ จัดป้ายนิเทศ จัดป้ายที่จอดรถให้เป็นระเบียบ

4. ดำเนินการตามกิจกรรมที่กำหนด ผู้บริหาร โรงเรียนและคณะกรรมการดำเนินงานจัดประชุมครูทุกคนในโรงเรียน แจ้งรายละเอียดของกิจกรรมในการพัฒนาศักยภาพของนักเรียน ด้านความรับผิดชอบและมีวินัยในตนเองของนักเรียน และเพื่อเป็นการดำเนินการตามกิจกรรมบรรลุตามวัตถุประสงค์ การพิจารณามอบหมายให้ครู อาจารย์ รับผิดชอบการดำเนินงานของแต่ละกิจกรรม ให้สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ และความรับผิดชอบ นิเทศติดตาม ประเมินผลระหว่างการดำเนินการ ในระหว่างการดำเนินการของแต่ละกิจกรรมควรให้คำแนะนำปรึกษาสำหรับปรับปรุงแก้ไข

5. นิเทศ ติดตาม ประเมินผลระหว่างการดำเนินงาน การดำเนินงานพัฒนา ด้านศักยภาพความมีวินัยในตนเองของนักเรียน ในระหว่างที่ครู อาจารย์ในโรงเรียนกำลังดำเนินการพัฒนาตามกิจกรรมที่กำหนดนั้น ควรมีการนิเทศ ติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานของแต่ละกิจกรรมเพื่อให้มีผู้คอยให้คำปรึกษาแนะนำ สำหรับปรับปรุงแก้ไข ตลอดจนให้ขวัญกำลังใจระหว่างดำเนินการดำเนินงาน

6. ประเมินผลและสรุปผลการดำเนินงาน หลังจากการดำเนินการพัฒนา ศักยภาพ ด้านความรับผิดชอบและมีวินัยในตนเองของนักเรียนเสร็จสิ้น ให้มีการประเมินผลการดำเนินงาน โดยประเมินและสรุปของแต่ละกิจกรรมที่ได้ดำเนินการและภาพรวมของการพัฒนา ในขั้นตอนนี้ควรมีเครื่องมือประเมิน เช่น แบบทดสอบ แบบสอบถาม

และแบบสังเกตและควรสรุปผลการดำเนินงานให้ชัดเจนและมีขั้นตอนอย่างมีระบบ
ในขั้นตอนนี้หลังการประเมินผลหาพบว่า การดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ให้คํานึงงาน
ตามขั้นตอน หากไม่บรรลุวัตถุประสงค์ควรมีการปรับปรุงแก้ไขแล้วคํานึงการใหม่ เพื่อให้
บรรลุตามวัตถุประสงค์

7. คํานึงงานตามกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เมื่อคํานึงการพัฒนาศักยภาพ
ด้านความมีวินัยของนักเรียน บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ แล้วให้โรงเรียนคํานึงการพัฒนา
ตามกิจกรรมที่กำหนดไว้ต่อไปอย่างต่อเนื่อง เป็นลักษณะงานประจำที่คํานึงปฏิบัติ นอกจากนี้
กิจกรรมที่กำหนดไว้สำหรับการพัฒนา สามารถพัฒนาและปรับใช้ได้ตามสภาพแวดล้อม
ความเหมาะสม และสถานการณ์ในปัจจุบัน

สรุปรูปแบบการพัฒนาศักยภาพด้านความมีวินัยของนักเรียน มีขั้นตอนเริ่มจาก
กำหนดเป็นนโยบายของโรงเรียน แต่งตั้งคณะกรรมการรับผิดชอบ กำหนดกิจกรรม
ในการพัฒนาวินัยของนักเรียน คํานึงการตามกิจกรรมที่กำหนด นิเทศ ติดตาม ประเมินผล
ระหว่างการทำงานคํานึงในการพัฒนาตามกิจกรรมที่กำหนดไว้ต่อไปอย่างต่อเนื่อง

2. ความรับผิดชอบ

2.1 ความหมายของความรับผิดชอบ

กรมวิชาการ (2523 : 146) ให้ความหมายของความรับผิดชอบไว้ว่า ความมุ่งมั่น
ตั้งใจที่จะทำการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสุกพันด้วยความทากเพียร และละเอียดรอบคอบ
ยอมรับผลการกระทำในการปฏิบัติหน้าที่ เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย
ทั้งพยายามที่จะปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น

บุพัตรา สุภาพ (2525 : 25) ให้ความหมายไว้ว่า ความรับผิดชอบ คือ การรู้จัก
หน้าที่ที่ตนต้องปฏิบัติ หรือกระทำ ไม่นึกถึงแต่สิทธิเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการกระทำ
ที่ควรกระทำหรือต้องการกระทำหรือต้องกระทำตามสภาพ (ตำแหน่ง) ของบุคคลหนึ่ง ๆ

ก่อ สวัสดิทานิช (2535 : 5) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง การควบคุม
ตนเองได้ปฏิบัติหน้าที่ได้ผลสมบูรณ์ ทั้งนี้รวมไปถึงการควบคุมพฤติกรรมของตนให้ถูกต้อง
ตามกฎเกณฑ์ด้วย คนที่รับผิดชอบต่อตนเองเป็นที่เชื่อถือของคน คุณสมบัติด้านความรับผิดชอบ
จึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญจะทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างมนุษย์

จรูญ สุภาพ (2539 : 26) อธิบายความรับผิดชอบต่อสังคมว่า คือ การยอมรับ

และสำนึกในการกระทำของตน ขอมริบผลของการกระทำด้วยความเต็มใจ ไม่ว่าจะเป็ผลดีหรือผลร้าย ไม่ว่าจะกระทำผิดหรือถูก ไม่ปิดความรับผิดชอบไปให้ผู้อื่นและพร้อมที่จะปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้ได้ผลดียิ่งขึ้น ความรู้สึกรับผิดชอบนี้เป็นสิ่งที่เกือหนุมนให้บุคคลปฏิบัติตามหน้าที่ของตน โดยไม่มีการบังคับ เข้มงวดจากบุคคลอื่น

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542 : 944) ให้ความหมายคำว่า รับผิดชอบไว้ว่า ขอมริบผลทั้งที่ดีและไม่ดีในกิจการที่ตนได้ทำลงไป หรืออยู่ในความดูแลของตน

สรุปได้ว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง ความมุ่งมั่นในการปฏิบัติหน้าที่ หรือ ขอมริบผลของการกระทำที่ตนเกี่ยวข้อง โดยผู้อื่นไม่ได้บังคับ

2.2 ประเภทของความรับผิดชอบ

ประเภทความรับผิดชอบมีผู้แบ่งไว้หลายประเภทดังต่อไปนี้

พิจิตรา พงษ์จินดากร (2525 : 141-146) ได้กล่าวถึงประเภทของความรับผิดชอบ ความรับผิดชอบแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึง การเรียนรู้ถึงฐานะบทบาทของตนที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมเป็นภาระของสังคม บุคคลควรจะสามารถอยู่ในสภาพที่ช่วยเหลือตนเองได้ รู้จักทำอะไรผิด อะไรถูก รู้ชั่ว รู้ดี สามารถเลือกตัดสินใจในการดำรงตนให้เป็นที่ยอมรับของสังคมได้อย่างดี บุคคลย่อมมีหน้าที่และความรับผิดชอบต่อตนเอง ดังนี้

1.1 ความรับผิดชอบต่อด้านการรักษาสุขภาพอนามัย คือ รู้จักระวังสุขภาพอนามัยของตนเองให้สมบูรณ์อยู่เสมอ

1.2 ความรับผิดชอบในด้านการจัดหนี้เรื่องอุปโภคบริโภค คือ สามารถจัดหนี้เรื่องอุปโภค และบริโภคสำหรับตนเองได้อย่างเหมาะสม

1.3 ความรับผิดชอบด้านสติปัญญาและความสามารถ คือ ตั้งใจเล่าเรียนหมั่นใฝ่หาความรู้ และฝึกฝนตนเองในด้านประสบการณ์ต่าง ๆ

1.4 ความรับผิดชอบด้านความประพฤติ คือ รู้จักประพฤติตนให้เหมาะสมละเว้นความชั่ว

1.5 ความรับผิดชอบด้านมนุษยสัมพันธ์ รู้จักปรนนิบัติให้เข้ากับผู้อื่น ได้อย่างเหมาะสม

1.6 ความรับผิดชอบในด้านเศรษฐกิจส่วนตัว คือ รู้จักประมาณการใช้จ่าย และมีความประหยัด

1.7 ความรับผิดชอบในด้านการงาน คือ ทำงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จ

1.8 ความรับผิดชอบต่อผลการกระทำของตนเอง คือ ยอมรับผล
ของการกระทำของตนเองทั้งในด้านที่เป็นผลดีและผลเสีย

2. ความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง ภาระหน้าที่ของบุคคลที่จะต้องเกี่ยวข้องกับ
และมีส่วนร่วมต่อสวัสดิภาพของสังคมที่ตนอยู่ ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับหลายสิ่งหลายอย่าง
ตั้งแต่สังคมขนาดเล็ก ๆ จนถึงสังคมขนาดใหญ่ ที่บุคคลเป็นสมาชิกอยู่ บุคคลมีหน้าที่และ
ความรับผิดชอบต่อสังคม ดังนี้

2.1 ความรับผิดชอบต่อชุมชน ในฐานะสมาชิกของชุมชน มีดังนี้

2.1.1 ปฏิบัติตนตามระเบียบข้อบังคับของสังคม

2.1.2 ช่วยกันรักษาทรัพย์สินสมบัติของส่วนรวม

2.1.3 ให้ความร่วมมือในการทำงานเพื่อส่วนรวม

2.1.4 มองเห็นสิ่งที่เป็นอันตรายต่อชุมชนและช่วยแก้ไข

2.1.5 คอยช่วยเหลือผู้อื่นที่อยู่ในสังคม

2.1.6 ไม่ทะเลาะในหน้าที่ของพลเมืองดี

2.2 ความรับผิดชอบต่อบิดามารดาและครอบครัว มีดังนี้

2.2.1 เคารพเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของบิดามารดา

2.2.2 ช่วยเหลือภารกิจของบิดามารดาตามสมควรแก่โอกาส

2.2.3 ไม่นำความเดือดร้อนมาสู่ครอบครัว

2.2.4 รักษาและเชิดชูชื่อเสียงของวงศ์ตระกูล

2.3 ความรับผิดชอบต่อโรงเรียน ครู อาจารย์ ได้แก่

2.3.1 ตั้งใจเล่าเรียน

2.3.2 ไม่หนีโรงเรียน

2.3.3 เคารพเชื่อฟังครูอาจารย์

2.3.4 ช่วยเหลือภารกิจของครูอาจารย์ตามโอกาสอันควร

2.3.5 ปฏิบัติตามกฎ ข้อบังคับของโรงเรียน

2.3.6 ช่วยงานโรงเรียนตามความสามารถ

2.3.7 รักษาชื่อเสียงของโรงเรียน

2.4 ความรับผิดชอบต่อเพื่อน ได้แก่

2.4.1 ช่วยดักเตือนเมื่อเพื่อนกระทำความผิด

2.4.2 คอยแนะนำให้เพื่อนกระทำความดี

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

2.4.3 ช่วยเหลือเพื่อนตามความเหมาะสมและถูกต้อง

2.4.4 ให้อภัยเมื่อเพื่อนกระทำผิด

2.4.5 พุดจากันด้วยความไพเราะ ไม่ทะเลาะรังแกกัน

2.4.6 ไม่เอาเปรียบเพื่อน

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2528 : 70-71) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ ประกอบด้วย

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง เช่น รู้จักหน้าที่ ตั้งใจจริงในการปฏิบัติตน เป็นทางไปสู่ความเป็นพลเมืองดี การศึกษาเป็นส่วนสำคัญ โดยการส่งเสริมและปลูกฝัง ระเบียบวินัยให้แก่คนในชาติ การยอมรับเหตุผล การกล้าแสดงออก กล้ารับผิดชอบ ย้ำยังตั้งใจ และมีซื่อสัตย์

2. ความรับผิดชอบต่อผู้อื่น เช่น ช่วยเสริมสร้างความสุขในสังคม การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การวางตัวอย่างให้เกียรติซึ่งกันและกัน การอดทน ออกลี้น

3. ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ เป็นผลมาจากความรับผิดชอบต่อตนเอง และต่อผู้อื่นอย่างเหมาะสม ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต มีมานะ อดทน ไม่ละเมียด ประโยชน์เป็นของสาธารณะ รวมทั้งมีหน้าที่เสียภาษี การรับราชการทหาร

ประภัสสร ไชยชนะใหญ่ (2539 : 31) แบ่งความรับผิดชอบออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึง การรักษาป้องกันตนเองให้ปลอดภัย จากอันตราย โรคภัยไข้เจ็บ รักษาร่างกายให้แข็งแรง บังคับควบคุมจิตใจไม่ให้ตกเป็นทาส กิเลส ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรม ละเว้นความชั่ว รู้จักใช้จ่ายตามควรแก่ฐานะ หมั่นศึกษาเล่าเรียนจนประสบความสำเร็จ

2. ความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงาน หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่ของตนเอง ด้วยความเอาใจใส่ ขยันหมั่นเพียร อดทนต่ออุปสรรค ไม่ย่อท้อ มีความละเอียดรอบคอบ ซื่อสัตย์ ตรงต่อเวลาไม่ละเลยหรือหลีกเลี่ยง พยายามปรับปรุงงานของตนให้ดียิ่งขึ้น รู้จักวางแผนงานและป้องกันความบกพร่องเสียหายในวงงานที่ตนรับผิดชอบ

กรมวิทาการ (2544 : 20) แบ่งประเภทความรับผิดชอบไว้สรุปได้ 2 ประเภท คือ

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึง การขจัดปัญหาที่ทำให้ตนเองถึ้นทุกข์ เช่น ป้องกันตนเองให้ปลอดภัยจากอันตรายจากโรค รักษาร่างกายให้แข็งแรง รู้จักหน้าที่

ของตนเอง และปฏิบัติหน้าที่การงานให้สุดกำลังอย่างมีประสิทธิภาพทันเวลาที่กำหนด ตรงต่อเวลา

2. ความรับผิดชอบต่อสังคม หรือส่วนรวม หมายถึง หน้าที่ที่ความรับผิดชอบของตนเองที่มีต่อสังคม ได้แก่ ความรับผิดชอบต่อครอบครัว ความรับผิดชอบต่อโรงเรียน ความรับผิดชอบต่อชุมชน ประเทศชาติ ความรับผิดชอบต่อบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยปฏิบัติอย่างถูกต้องเหมาะสมและเกิดประโยชน์แก่สังคมส่วนรวม

สรุปได้ว่า ความรับผิดชอบแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ความรับผิดชอบต่อตนเอง และความรับผิดชอบต่อสังคม

2.3 ลักษณะของบุคคลที่มีความรับผิดชอบ

อรรถิ โสภ (2533 : 26) สรุปลักษณะของคนที่มีความรับผิดชอบไว้ว่า เป็นคนตรงต่อเวลา มีความละเอียดรอบคอบ รับผิดชอบที่และทำตามหน้าที่เป็นอย่างดี มีความพยายามใช้ความสามารถในการทำงานอย่างเต็มที่ เคารพต่อระเบียบกฎเกณฑ์และวินัยในตนเอง มีความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ อารมณ์หนักแน่นเมื่อเผชิญกับปัญหา ไม่ทำงานที่ไม่ได้รับมอบหมาย ให้ปฏิบัติ ช่วยเหลือกลุ่มที่จะทำให้งิจกรรมบรรลุเป้าหมายที่วางไว้

อภิสิทธิ์ วงษา (2537 : 22) กล่าวถึงลักษณะของบุคคลที่มีความรับผิดชอบว่า ต้องมีความภาคภูมิใจในอาชีพ อึดอัดดีศรี ยึดมั่นในกฎเกณฑ์ โดยมีลักษณะดังนี้คือ ตรงต่อเวลา พยายามทำงานให้เสร็จ ติดตามผลงานเสมอ ยอมรับความผิดพลาด รักษาชื่อเสียง เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว ชอบทำงานร่วมกับผู้อื่น มีความซื่อสัตย์ รักษาคำพูด ตั้งใจทำงาน มีระเบียบวินัย รู้จักวางแผนงาน เต็มใจทำงาน ขยันขันแข็ง เชื่อมั่นในตนเอง ปฏิบัติหน้าที่โดยเคร่งครัด

สรุปลักษณะของบุคคลที่มีความรับผิดชอบได้ว่า เป็นคนที่มีความมุ่งมั่นในการปฏิบัติหน้าที่ให้ประสบผลสำเร็จ อาทิจกน ทำงานตรงตามเวลา พยายามทำงานให้สำเร็จ ยอมรับผลของการกระทำของตน โดยคนอื่นไม่ได้บังคับ

2.4 การปลูกฝังความรับผิดชอบ

ความรับผิดชอบเป็นสิ่งที่เกิดจากการฝึกฝนตั้งแต่เยาว์วัย และพัฒนาต่อไปจนถึงวัยผู้ใหญ่ ดังนั้นจึงเข้าใจถึงธรรมชาติของเด็ก แนะนำส่งเสริมในสิ่งที่ถูกที่ควร ให้รู้จักแก้ปัญหาและค่อย ๆ ปลูกฝังความรับผิดชอบกับเด็กอย่างต่อเนื่อง มีผู้กำหนดรูปแบบการพัฒนาความรับผิดชอบไว้ สรุปได้ดังนี้

2.4.1 เริ่มสอนความรับผิดชอบต่อตัวเองก่อน เมื่อโตขึ้นจึงเรียนรู้
ความรับผิดชอบต่อคนอื่น หมู่วินัย และประเทศชาติต่อไป

2.4.2 การมอบงานที่เหมาะสมให้แก่เด็ก ทำตามความสามารถของเขา หากทางให้เรียนรู้
การแก้ปัญหา การรู้จักช่วยตนเอง ฝึกให้มีเหตุผลและต้องปลูกฝังความมีระเบียบวินัยแก่เด็กอยู่
เสมอ

2.4.3 โรงเรียนควรมุ่งสอนความรับผิดชอบต่อให้แก่เด็ก โดยการให้รู้จักสิทธิและหน้าที่
ของตนเอง และเคารพในสิทธิของผู้อื่น การทำงานให้สำเร็จเป็นขั้นเป็นบันได โดยไม่ละทิ้งงานที่
ได้รับมอบหมาย มีความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น

2.4.4 การฝึกอบรมเด็กให้มีความรับผิดชอบ ต้องสอดคล้องกับวัยของเด็ก สภาพ
ครอบครัวและเศรษฐกิจ

2.4.5 การปลูกฝังความรับผิดชอบ โดยให้ผู้เรียนกระทำ ไม่ใช่การบอก วิธีการสอนใน
โรงเรียนมีส่วนสำคัญ ควรให้ผู้เรียนรู้จักทำงานเป็นหมู่คณะ แต่ละคนได้รับมอบหมายให้
ทำงานเพื่อให้งานส่วนรวมสำเร็จ หากคนใดคนหนึ่งขาดความรับผิดชอบงานจะสำเร็จ ได้ยาก
การปลูกฝังความรับผิดชอบไม่ใช่กระทำโดยว่ากล่าวตักเตือน หรืออบรมเท่านั้น
แต่ต้องให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติอย่างจริงจังจนเกิดเป็นนิสัย เป็นคุณธรรมและค่านิยมต่อไป

2.4.6 ควรฝึกให้เด็กมีนิสัยมีความรับผิดชอบต่อตั้งแต่วัยเด็ก ทั้งที่บ้านและโรงเรียน โดย
เริ่มทำงานที่ง่าย ๆ เหมาะสมกับวัย และความสามารถของแต่ละบุคคล ให้มีประสบการณ์ใน
การทำงานด้วยตนเอง ไม่ให้ปิดความรับผิดชอบในหน้าที่การงานให้แก่ผู้อื่น ทำงานสำเร็จแล้ว
ชี้แจงให้เด็กรู้จักขอบเขตหน้าที่ของตน เพื่อไม่ให้ก้าวล่วงงานของผู้อื่น และต้องมีความซื่อสัตย์
ต่อตนเองและผู้อื่น

สรุป การปลูกฝังความรับผิดชอบ ควรฝึกตั้งแต่วัยเด็ก โดยเริ่มให้รับผิดชอบ
ต่อตนเองก่อน จึงมอบหมายงานที่เหมาะสมกับความสามารถให้

3. แนวคิด ทฤษฎีพัฒนาการ

3.1 ทฤษฎีการพัฒนบุคลิกภาพของ Erik Erikson

อีริก อีริกสัน (Erik Erikson, 2008 : Website) กล่าวว่าบุคคลสามารถที่จะปรับตัว
ให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้โดยต้องผ่านไปตามลำดับขั้นของการพัฒนบุคลิกภาพ โดยลำดับ
ขั้นการพัฒนบุคลิกภาพไว้ 8 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นไว้วางใจเบื้องต้นและไม่ไว้วางใจเบื้องต้น (Basic Trust Vs Basic Mistrust) เป็นระยะปีแรกของชีวิต เป็นระยะการพัฒนาการเกี่ยวกับความไว้วางใจขั้นต้นกับมารดา เด็กจะเกิดความไว้วางใจ ถ้าตนเองได้รับการเอาใจใส่ดูแล และได้รับความรักความอบอุ่นจากมารดาของตนเอง ถ้าเด็กขาดความรัก ความอบอุ่นเด็กจะรู้สึกว่าตนเองขาดความปลอดภัย ขาดความสุข เกิดความไม่ไว้วางใจขึ้น

ขั้นที่ 2 ความสามารถในการช่วยเหลือตนเอง ความละอายและความสงสัย (Autonomy Vs Shame and Doubt) ระยะ 2-3 ปี เด็กจะเริ่มทำหลายสิ่งหลายอย่างด้วยตัวเอง เด็กจะเดินปีนป่ายสำรวจหาสิ่งใหม่ๆ แปลกๆ ถ้าบิดามารดาเอาใจใส่ต่อการพัฒนาการในขั้นนี้ ถือว่าเป็นขั้นสำคัญในการให้เป็นอิสระ เด็กจะสามารถดำเนินการสำรวจและควบคุมสภาพแวดล้อม แต่ถ้าหากว่าเด็กไม่สามารถกระทำกรอื่นใดได้โดยอิสระ เสรี หรือได้รับการทะนุถนอมมากเกินไป เด็กจะเริ่มสงสัย เกิดความละอายใจ เกิดความไม่แน่ใจในตนเอง การฝึกนิสัยของเด็กในระยะนี้ สามารถทำได้ง่าย เพราะเด็กรู้จักคิดและตัดสินใจได้ เริ่มรู้จักการควบคุมตนเอง

ขั้นที่ 3 ความคิดริเริ่มและความรู้สึกผิด (Initiative Vs Guilty) ระยะอายุ 4-5 ปี ระยะนี้เด็กพร้อมที่จะมีความคิดริเริ่มด้วยตนเอง เริ่มแสดงการกระทำโดยใช้สติปัญญา เริ่มมีความจำดี รู้จักคิดและตัดสินใจด้วยตนเอง รู้จักรับผิดชอบในการกระทำของตนเอง ในวัยนี้ บิดามารดาต้องให้ความระมัดระวังที่จะสนองตอบความต้องการของเด็กและช่วยเหลือให้เด็กไปสู่จุดหมายที่ตนต้องการ

ขั้นที่ 4 ความขยันและความรู้สึกต่ำต้อย (Industry Vs Inferiority) อยู่ในระหว่างอายุ 6-11 ปี เด็กวัยนี้เริ่มมีการพัฒนาทางด้านทักษะ เริ่มรับผิดชอบต่อการทำกรบ้าน และงานที่ได้รับมอบหมาย เริ่มรู้จักรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเอง มีความเอาใจใส่ขยันหมั่นเพียร ในเวลาเดียวกันก็จะเริ่มคิดถึงความรู้สึกต่ำต้อยของตนเอง จะมีความกังวลใจว่าตนเองต่ำต้อยกว่าบุคคลอื่น

ขั้นที่ 5 การมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง เกิดความสับสนในหน้าที่ของตนเอง (Identity Vs Role Confusion) ระหว่างอายุ 12-18 ปี อยู่ในระยะวัยรุ่น วัยเด็กสิ้นสุดลงในขั้นนี้ เด็กเริ่มสับสนเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย ทัศนคติเกี่ยวกับหน้าที่ของตนเอง Erikson เรียกเด็กวัยนี้ว่า “Physiological Revolution” เด็กจะพยายามศึกษาเพื่อหาลักษณะที่แท้จริงของตนเอง ทั้งนี้เพราะเกิดความกังวลใจในลักษณะของตนเอง เริ่มคิดถึงอนาคต มีความรับผิดชอบมากขึ้น

ขั้นที่ 6 การอยู่ใกล้ชิด และการอยู่อย่างโดดเดี่ยว (Intimacy Vs Isolation) วัยรุ่นใหญ่ตอนต้น หลังจากการพัฒนาการของแต่ละบุคคลได้สร้างเอกลักษณ์ให้กับตนเอง และสามารถสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ ได้ วัยรุ่นนี้จะเกิดความรู้สึกชอบพอกันระหว่างเพศตรงข้าม มีความรักระหว่างเพศ บุคคลที่ไม่เข้าใจในเอกลักษณ์ของตนเอง จะเกิดความไม่มั่นใจในตนเองทำให้เกิดความกังวลใจ ละอายใจ และพยายามแยกตัวออกจากผู้อื่น การพัฒนาการในขั้นนี้จะเป็นการสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับอย่างใกล้ชิด ร่วมมือกันแก้ปัญหา

ขั้นที่ 7 การมีบุตรและความเฉื่อยชา (Generativity Vs Stagnation) วัยรุ่นกลางคน Erickson กล่าวถึง Generativity ในลักษณะรวมการแต่งงาน การเป็นพ่อแม่ การทำงาน เพื่อเสริมสร้างฐานะ มีความรับผิดชอบต่อตนเอง บุคคลจะเริ่มสนใจ เอาใจใส่ในงานและครอบครัว สร้างความสำเร็จในชีวิตทั้งงานและอาชีพ รวมทั้งความสำเร็จในครอบครัว ด้วย ตรงกันข้ามถ้าบุคคลในวัยนี้ไม่สนใจในหน้าที่การงาน จะเกิดความท้อถอย เบื่อหน่าย เฉื่อยชา ขาดความก้าวหน้าในชีวิตของตนเอง เป็นเหตุให้เกิดความล้มเหลวในชีวิต

ขั้นที่ 8 ความสำเร็จในชีวิต และความล้มเหลว (Integrity Vs Despair) วัยรุ่น ถือว่าเป็นการพัฒนาถึงวัยสุดท้ายของชีวิต สุขภาพร่างกายและจิตใจจะเริ่มอ่อนแอเสื่อมโทรมลง เป็นวัยที่ระลึกถึงความหลังที่ผ่านมาในอดีต ถ้าชีวิตในอดีตประสบความสำเร็จจะทำให้เกิดความสุข ความพอใจ ถ้าชีวิตที่ผ่านมาล้มเหลวไม่ประสบความสำเร็จ จะกลายเป็นผู้สิ้นหวังในชีวิต เสียใจ น้อยเนื้อต่ำใจกับชีวิตที่ผ่านมา Erickson กล่าวว่า “เป็นวัยที่แสดงออกถึงความรู้สึกว่าเวลาที่เหลือสั้นมาก สั้นเกินกว่าที่จะเริ่มต้นชีวิตใหม่ที่ที่ดีได้อีก และหมดเวลาที่จะสร้างความสำเร็จในชีวิตแล้ว”

สรุป พัฒนาการของเด็กวัย 12 – 18 ปี เป็นระยะที่วัยรุ่นถึงขั้นสูงสุด ซึ่งเด็กจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย และสับสนในหน้าที่ของตน

3.2 ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของปีแยจต์

ฌ็อง ปีแยจต์ (Jean Piaget, 2008 : Website ; เกรวินเกียรติ พรหมบุญ, 2544 : 226-227) มีแนวความคิดว่า พัฒนาการทางจริยธรรมจะมีความสัมพันธ์กับความคิดความเข้าใจของบุคคล ซึ่งมีการพัฒนาตามลำดับขั้น ความคิดความเข้าใจเป็นผลจากการปรับระบบความคิด หรือปรับตัวด้วยการรับประสบการณ์ใหม่ เข้าใจระบอบความรู้ ความเข้าใจ ให้สอดคล้องกับประสบการณ์ใหม่ ปีแยจต์ได้พบว่า ความสามารถในการทำความเข้าใจกฎเกณฑ์ และความคิดของการกระทำจะขึ้นอยู่กับวุฒิภาวะทางสมอง และปัญญาของบุคคล โดยแบ่งการพัฒนาจริยธรรมเป็น 2 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นการมีจริยธรรมโดยการบังคับ (Heteronomous stage) จริยธรรม

ในลักษณะนี้จะพบในเด็กที่ต่ำกว่า 8 ปี โดยในขั้นนี้จะเชื่อฟังคำสอนและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของผู้ใหญ่โดยไม่มีข้อสงสัย และไม่ต้องการเหตุผล ลักษณะความถี่ความเข้าใจเชิงจริยธรรมของเด็กจะมีลักษณะเด่นที่สำคัญ คือ การเชื่อว่า เถา ถูก ผิด อยู่ที่ได้รับความเสียหายที่เป็นรูปธรรมซึ่งเห็นผลของารกระทำ โดยไม่ใส่ใจกับเจตนาของผู้กระทำ และเชื่อกันว่า ในเวลาที่ตนกระทำผิดหรือไม่เชื่อฟังผู้ใหญ่ก็จะได้รับ โทษที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ถึงแม้ผู้ใหญ่จะไม่เห็นและไม่ลงโทษ แต่ถึงศักดิ์สิทธิ์หรืออำนาจกลับก็มองไม่เห็นก็จะลงโทษ ดังนั้นเด็กจึงคิดและเชื่อว่าการถูกลงโทษเป็นการชดใช้ความผิด ผู้กระทำผิดต้องได้รับโทษ ความความร้ายแรงของความคิดที่ได้กระทำ เช่น เด็กที่ทำไข่แตกไม่ว่าจะ โดยเจตนาหรือไม่ก็ตาม ต้องถูกลงโทษตามจำนวนไข่ที่แตก เด็กที่แอบเล่นไฟและถูกไฟไหม้มือ ก็จะเข้าใจว่า ไฟที่ไหม้มีอนั้นเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ลงโทษคนฐาน ไม่เชื่อฟังข้อห้ามของผู้ใหญ่ กล่าวคือ จริยธรรมในขั้นนี้ คือ การยอมทำความดีเพราะกลัวการถูกลงโทษ

2. ขั้นการมีจริยธรรมด้วยตนเอง (Autonomous stage) เป็นการพัฒนาของเด็ก

ที่มีวัยสูงกว่า 8 ปี ความรู้ความเข้าใจของเด็กจะพัฒนามากขึ้น เข้าใจในเรื่องนามธรรมมากขึ้น ใช้เหตุผลมากขึ้น เด็กในวัยนี้จะเข้าใจเรื่องความร่วมมือ การอดทน การยอมรับนับถือ ซึ่งกันและกันและสามารถจะเข้าใจได้ว่า ข้อกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ไม่ใช่สิ่งตายตัว แต่เป็นเรื่องที่มีพื้นฐานมาจากการให้และการรับ (Give and Take) ซึ่งอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงหรือยืดหยุ่นได้ เด็กยอมรับสิทธิของผู้ที่รู้จักการพิจารณา ความถูกผิดด้วยการกระทำที่มีเจตนาและไม่มีเจตนาของผู้ปกครอง และผลของการกระทำควบคู่ไปกับการพิจารณาเหตุการณ์และสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง รู้จักใช้เหตุผลหลักความยุติธรรมในการตัดสินความหนักเบาของการลงโทษ กับความรุนแรงของความหนักน้อยของการกระทำผิดรวมทั้งการรู้จักให้อภัย การยินยอมให้ผู้กระทำผิดได้ทำความดีความชอบ การที่จะพัฒนาจริยธรรมให้แก่เด็กนั้น ควรให้เด็กได้มีประสบการณ์และปล่อยให้เขาได้จัดและปรับระบบของประสบการณ์ ความรู้ ความเข้าใจและตัดสินใจด้วยตัวของตนเอง

สรุปทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเป็โยเจต์ได้ว่า บุคคลจะเข้าใจกฎเกณฑ์และความถูกผิดของการกระทำ ขึ้นอยู่กับวุฒิภาวะทางสมอง เด็กจะมีจริยธรรมด้วยตนเอง ในวัยที่อายุสูงกว่า 8 ปี

3.3 ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมตามแนวการปรับพฤติกรรม

คาลดิช (Carlich) ได้อธิบายว่า จริยธรรมในแง่ของพฤติกรรมที่สั่งมาที่บุคคล

พึงปฏิบัติในสังคมนั้น สามารถพัฒนาขึ้น โดยอาศัยหลักการปรับพฤติกรรม ซึ่งหมายถึงการ นำหลักการพฤติกรรมมาประยุกต์ใช้อย่างเป็นระบบ ในการเปลี่ยนพฤติกรรมในสถานการณ์ใด สถานการณ์หนึ่ง แนวคิดในเรื่องการเรียนรู้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับผลการ กระทำในสภาพแวดล้อมนี้ ได้ยึดหลักการเสริมแรงว่าบุคคลนั้นจะมีแนวโน้มที่จะแสดง พฤติกรรมเดิม ถ้าการแสดงผลของเขาได้รับความพึงพอใจ ส่วนพฤติกรรมที่ไม่พึงพอใจ ก็มีแนวโน้มลดลงหรือยุติไป จากทฤษฎีการเรียนรู้ของสกินเนอร์ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ ในการพัฒนาพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ตลอดจนใช้ลดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ ซึ่ง พฤติกรรมเชิงจริยธรรมก็เหมือนกับพฤติกรรมโดยทั่วไป สามารถนำเอาแนวคิดของทฤษฎี การเรียนรู้การกระทำมาประยุกต์ใช้ในแนวทางการพัฒนาจริยธรรมด้วยการปรับพฤติกรรม ตามขั้นตอน ดังนี้ (เสริมเกียรติ พรหมสุข. 2544 : 228-229)

1. การกำหนดพฤติกรรมเป้าหมายให้ชัดเจน โดยครูจะกำหนดลงให้แน่นอนว่าจะสอนจริยธรรมข้อใดให้นักเรียนเพื่อให้เกิดการพัฒนาตามนั้น และกำหนดออกมาเป็นรูปของพฤติกรรม โดยชัดเจน
2. ให้เรียงลำดับความสำคัญของพฤติกรรมเชิงจริยธรรม จึงพัฒนาพฤติกรรม ที่เห็นว่าสำคัญไปที่ละพฤติกรรม แต่ถ้านักเรียนข้อนี้ก็จะพัฒนาพร้อมกันไปทีละหลาย ๆ พฤติกรรมในเวลาเดียวกันก็ได้
3. สังเกตและบันทึกพฤติกรรมที่ต้องการพัฒนาว่าเกิดบ่อยหรือนานแค่ไหน เพื่อจะเป็นข้อมูลว่าควรจะนำมาพัฒนาหรือไม่ รวมทั้งใช้เป็นข้อมูลเปรียบเทียบถึงผลของการ ใช้วิธีการปรับพฤติกรรม
4. ให้การเสริมแรง โดยมีการเสริมแรงทั้งทางบวกและทางลบ คือ มีการให้ รางวัลและการลงโทษ สอบถาม สังเกตผู้เรียนเพื่อให้แน่ใจว่าการเสริมแรงนั้น ได้ผล
5. ถ้าพฤติกรรมโดยยังไม่เกิด ครูอาจจะให้เกิดก็สามารถทำให้เกิดได้โดยการ ชื่นแนะ พร้อมทั้งให้การเสริมแรงทันทีที่นักเรียนแสดงพฤติกรรมนั้น
6. ขณะที่ดำเนินการปรับพฤติกรรมจะต้องสังเกตและบันทึกพฤติกรรม ที่ต้องการจะพัฒนาตลอดเวลา เพื่อที่จะดูว่าแนวโน้มในการเกิดพฤติกรรมที่ต้องการจะพัฒนา นั้นอยู่ในลักษณะใด หากมีแนวโน้มในทางที่ไม่พัฒนายังจะต้องปรับปรุงวิธีการใหม่
7. เมื่อผู้เรียนแสดงพฤติกรรมเชิงจริยธรรมที่ต้องการจะพัฒนานั้นอย่าง สม่ำเสมอแล้วครูอาจยึดการเสริมแรงเพื่อให้เกิดพฤติกรรมนั้น ๆ ตลอดไป
8. หากการปรับพฤติกรรมนั้น ไม่ดีขึ้นหรือเลวลง ควรเปลี่ยนวิธีการใหม่

ทั้งนี้อาจเกิดจากพฤติกรรมเป้าหมายที่กำหนดไม่ชัดเจน การเสริมแรงไม่เหมาะสม เป็นต้น

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมตามแนวการปรับพฤติกรรมได้ว่า พฤติกรรมที่ทำงานที่บุคคลพึงปฏิบัติในสังคมนั้น สามารถพัฒนาขึ้น โดยอาศัยหลักการปรับพฤติกรรม หลักการเสริมแรง ประยุกต์ใช้กับทฤษฎีการเรียนรู้ ดังนี้ 1) กำหนดพฤติกรรมที่จะสอนให้ชัดเจน 2) สังเกตและบันทึกพฤติกรรมก่อนพัฒนา 3) ระบุขั้นนะพร้อมทั้งเสริมแรง 4) สังเกตและบันทึกพฤติกรรมเพื่อดูแนวโน้มพฤติกรรม 5) ปรับปรุง เปลี่ยนวิธีการใหม่หากพฤติกรรมไม่ดีขึ้น

3.4 ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมตามแนวทางการเรียนรู้ทางสังคม

แบนธูรา ได้เสนอแนวคิดทฤษฎีได้ดังนี้ (Albert Bandura, 2008 : Website ; เสริมเกียรติ พรหมบุตร, 2544 : 226-227)

1. สิ่งที่เราเรียนรู้ การเรียนรู้ของคนเรานั้นเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อมต่างๆ ซึ่งกลายเป็นความเชื่อที่มีผลต่อการควบคุมพฤติกรรม และเมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้นบุคคลก็จะมีคามคาดหวังล่วงหน้าเกี่ยวกับการเกิดผลจากการกระทำนั้นได้ ทำให้ตัดสินใจได้ว่าควรทำหรือไม่ควรทำ
2. วิธีการเรียนรู้ในสภาพธรรมชาติ การเรียนรู้จะเกิดจากประสบการณ์ซึ่งมีทั้งประสบการณ์ตรงและประสบการณ์ทางอ้อม โดยการสังเกต อ่าน ฟัง และการบอกเล่าจากผู้อื่น ทำให้คนเรามีการเรียนรู้ได้อย่างกว้างขวาง
  1. ความเชื่อ ผลจากการเรียนรู้ที่อยู่ในรูปของความเชื่อว่าสิ่งหนึ่งจะสัมพันธ์กับอีกสิ่งหนึ่ง ทั้งนี้เกิดจากการสังเกตและการคิดของบุคคลรวมทั้งการบอกเล่าจากบุคคลอื่น ความเชื่อนี้สามารถกำหนดพฤติกรรมของบุคคลได้
  4. การควบคุมพฤติกรรมด้วยความรู้และความเข้าใจ บุคคลมีความรู้ความเข้าใจได้และสามารถถ่ายทอดสิ่งที่ตนรู้ได้ รวมทั้งมองเห็นผลการกระทำที่จะเกิดตามมา ซึ่งอาจดีหรือเลว ทำให้สามารถตัดสินใจได้ว่าควรทำหรือไม่ควรทำ
5. จริยธรรม หมายถึง หลักการ กฎเกณฑ์ แนวทางของการประพฤติปฏิบัติ บุคคลสามารถประเมินได้ถึงความถูกต้องของการกระทำ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมถือว่า การตัดสินใจทางจริยธรรมเป็นกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับความถูกต้องของการกระทำ พฤติกรรมของบุคคลมีความแตกต่างกัน ดังนั้นการตัดสินใจความถูกต้องของพฤติกรรมจึงใช้เกณฑ์ที่ต่างกันและน้ำหนักแตกต่างกัน
6. การกำกับตนเอง (Self-regulatory) บุคคลสามารถที่จะกำกับหรือบังคับตัวเอง

ที่จะประพฤติหรือละเว้นการประพฤติได้ตามมาตรฐานของตนเองตามการเรียนรู้จาก
ประสบการณ์ของตนเอง ความสามารถในการกำกับตนเองให้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางสังคม หากการ
เสริมแรงเป็นไปในทางบวกก็มีแนวโน้มที่จะละเว้นไม่ปฏิบัติในสิ่งที่ไม่ดีและประพฤติในสิ่งที่
ดีงาม เป็นต้น

7. การรับรู้ อัดสมรรถนะ(Self-efficacy) เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากการ
ประเมินตนเองว่าเราสามารถกระทำสิ่งใดได้มากน้อยแค่ไหนเพียงใด หลังจากประเมินตนเอง
แล้วเขาจะเกิดความรู้สึกเชื่อมั่นในความสามารถของตนเองที่จะทำอะไร อย่างไร ได้สำเร็จ

วิธีการปลูกฝังจริยธรรมทางการเรียนรู้ทางสังคมมีอยู่ 3 วิธี คือ

1. การให้ประสบการณ์ตรงกับผู้เรียน การพัฒนาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ
หลักการความประพฤติของการตัดสินใจด้วยความรู้ว่าจะสิ่งใดถูกสิ่งใดผิด เป็นสิ่งจำเป็น
ซึ่งอาจจะใช้วิธีการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ สามารถเปลี่ยนแปลงประสบการณ์กันได้ รวมทั้ง
การพัฒนาความเชื่อในความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับผลจากการกระทำด้วย

2. การใช้ตัวแบบ (Model) คนเราชอบการเลียนแบบ การมีตัวแบบเป็นการ
เรียนรู้ข้างหนึ่ง ทำให้เกิดความเข้าใจดีขึ้น ตัวอย่างจากเรื่องต่างๆ เช่น หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์
วิทยุ เป็นต้น มีอิทธิพลต่อความรู้ความเข้าใจและความรู้สึกคิดชอบชั่วดี

3. การอธิบาย เป็นการพูด ชี้แนะ แนะนำให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจ
หลักการ ความประพฤติ มองเห็นความสัมพันธ์ เห็นตัวอย่างจากการสังเกตของตน ช่วยให้
ผู้เรียนเกิดความเชื่อและนำไปปฏิบัติตามได้ การจะปลูกฝังจริยธรรม ควรจะมีความสอดคล้อง
ของประสบการณ์ตรงที่ได้รับ ตัวอย่างที่ใช้ และการชี้แนะ หากครูขาดการทำให้เป็น
ตัวอย่างที่ดี การปลูกฝังจริยธรรมในตัวผู้เรียนก็อาจไม่ได้ผลตามที่พึงปรารถนา

3.5 ทฤษฎีการเรียนรู้โดยการวางเงื่อนไขแบบการกระทำ (Operant Conditioning)

เป็นทฤษฎีที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมและเหตุการณ์ในสิ่งแวดล้อม
(สิ่งเร้าและผลกรรม) ที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งทฤษฎีนี้เน้นที่ผลกรรม
ของพฤติกรรม เป็นหลัก (สม โภชน์ เขียมสุภานิต. 2524 : 283-290)

ในสภาพแวดล้อมใดก็ตามที่มีสิ่งเร้ามากระตุ้น ให้มนุษย์เราแสดงพฤติกรรม
ความถี่ของการแสดงพฤติกรรมนั้นจะเพิ่มขึ้น คงที่ หรือลดลง ขึ้นอยู่กับผลเนื่องมาจากผลกรรม
ที่ตามมาหลังจากการแสดงพฤติกรรมนั้น ถ้าผลกรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์พึงพอใจ การแสดง

พฤติกรรมนั้นมีแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นอีก และเพิ่มขึ้นได้ ในขณะที่เดียวกันถ้าผลกรรมนั้นเป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่พึงพอใจแนวโน้มที่พฤติกรรมนั้นจะยุติหรือลดลงย่อมมีมากขึ้น

ผลกรรมที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนั้น แบ่งออกเป็น 3 ชนิด คือ

1. การเสริมแรง (Reinforcement)
2. การลงโทษ (Punishment)
3. การหยุดยั้ง (Extinction)

1. การเสริมแรง (Reinforcement)

การเสริมแรง คือ การทำให้ความถี่ของการแสดงพฤติกรรมเพิ่มขึ้น อันเป็นผลเนื่องมาจากการได้รับผลกรรมที่พึงพอใจ หลังจากแสดงพฤติกรรมนั้น หรืออันเป็นผลเนื่องมาจากความสำเร็จในการหลีกเลี่ยง (Avoidance) หรือการหนี (Escape) จากสิ่งเร้าที่ไม่พึงพอใจ (Aversive Stimulus) ซึ่งผลกรรมที่พึงพอใจ นั้นเรียกว่าตัวเสริมแรงบวก (Positive Reinforcer) ส่วนสิ่งเร้าที่ไม่พึงพอใจนั้นเรียกว่าตัวเสริมแรงลบ (Negative Reinforcer) ซึ่งจุดประสงค์ในการใช้การเสริมแรงนั้น เพื่อที่จะเพิ่มความถี่ของพฤติกรรมเป็นหลัก การเสริมแรงนั้นมีอยู่ 2 วิธี คือ

1.1 การเสริมแรงทางบวก (Positive Reinforcement) ได้แก่ การทำให้ความถี่ของการแสดง พฤติกรรมเพิ่มขึ้น อันเป็นผลเนื่องมาจากการได้รับผลกรรมที่พึงพอใจหลังจากการแสดงพฤติกรรมนั้น ตัวเสริมแรงทางบวกที่นิยมใช้กันอยู่ในปัจจุบันนี้ แบ่งออกได้เป็น 5-ชนิด คือ

1.1.1 อาหาร หรือสิ่งเสพได้ ซึ่งได้แก่ ขนม ทอफी เป็นต้น

1.1.2 แรงเสริมทางสังคมอันได้แก่ การยอมรับ การก้ม การพูดคุย ชมเชย

1.1.3 พฤติกรรมหรือกิจกรรมต่างๆที่บุคคลชอบทำมาก สามารถนำมาเป็นตัวเสริมแรง พฤติกรรมหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่ชอบทำน้อยที่สุดได้ เช่น การที่เด็กชอบดูทีวี เราอาจจะเอาการดูทีวีเป็นตัววางเงื่อนไขก็ได้ โดย ที่บอกว่าถ้าทำการบ้านเสร็จแล้ว จึงค่อยดูทีวี เป็นต้น ซึ่งวิธีการนี้ เรียกว่า หลักของ พรีเมค (Premack Principle)

1.1.4 เบี้ยอรรถกร (Token Economy) ได้แก่การใช้เบี้ย ดาว หรือคะแนนเป็นตัวเสริมแรง โดยที่เบี้ย ดาว หรือคะแนนนี้สามารถนำไปแลกเป็นตัวเสริมแรงอื่น ๆ ได้มากกว่า 1 ตัวขึ้นไป ของที่เบี้ยสามารถแลกได้นั้นอาจได้แก่ขนม ตุ๊กตา เวลาว่าง เป็นต้น ทำให้เบี้ยอรรถกรเป็นตัวเสริมแรงที่มีประสิทธิภาพมาก และไม่ก่อให้เกิดการหมดสภาพการเป็นตัวเสริมแรงได้ง่าย

1.1.5 การได้รับข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมของตนเอง จะทำให้ผู้แสดงพฤติกรรมได้ทราบถึงความก้าวหน้าของตนเองอันจะเป็นการมุ่งใจให้แสดงพฤติกรรมต่อไป

วิธีการเสริมแรงทางบวกนั้น สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 วิธี คือ

1. การให้การเสริมแรงทุกครั้งที่พฤติกรรมที่ต้องการจะพัฒนาเกิดขึ้น ควรทำอย่างยิ่งในการเริ่มต้นเสริมสร้างพฤติกรรมใหม่ ๆ ในการเสริมแรงทุกครั้งนี้จะก่อให้เกิดปัญหาอย่างหนึ่ง คือ เมื่อใดที่ครูผู้ให้การเสริมแรงทำให้พฤติกรรมนั้นลดลงอย่างรวดเร็ว

2. การให้การเสริมแรงแบบบางครั้งบางคราว เป็นสิ่งที่ดีในการที่จะรักษาพฤติกรรมที่เสริมสร้างให้คงทนอยู่นาน การที่จะเสริมสร้างพฤติกรรมใหม่ ๆ นั้นจะต้องเริ่มต้นด้วยการให้การเสริมแรงทุกครั้งจนกระทั่งพฤติกรรมนั้นเกิดขึ้นอยู่ในระดับที่สม่ำเสมอ แล้วจึงค่อย ๆ เปลี่ยนมาเป็นการใช้การเสริมแรงแบบบางครั้งบางคราว

1.2 การเสริมแรงลบ (Negative Reinforcement)

การเสริมแรงลบ ได้แก่การที่ทำให้ความถี่ของพฤติกรรมเพิ่มขึ้น อันเป็นผลเนื่องมาจากการที่มนุษย์เราประสบความสำเร็จในการสร้างพฤติกรรมการหลีกเลี่ยงหรือการหนีจากสิ่งรำที่ไม่งั้นพอใจ การเสริมแรงทางลบนั้น อาจจะทำให้เกิดปัญหาทางอารมณ์ อีกทั้งจะก่อให้เกิดพฤติกรรมกลัวหรือการหนีไปในทางที่ไม่พึงปรารถนาได้

2. การลงโทษ (Punishment)

การลงโทษ คือ การทำให้สิ่งที่ไม่พึงพอใจ หรือผลตอบแทนที่พึงพอใจหลังจากบุคคลได้แสดงพฤติกรรมนั้นแล้ว อันเป็นผลทำให้พฤติกรรมนั้นยุติลง การลงโทษนั้นมีประสิทธิภาพสูงมากในการยุติพฤติกรรม แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ครูหรือผู้ปกครองไม่ใช้การลงโทษให้เป็นระบบและสม่ำเสมอ ส่วนใหญ่มักจะขึ้นอยู่กับการอารมณ์ เวลา โอกาส และสถานที่เป็นหลัก จึงทำให้การลงโทษนั้นขาดประสิทธิภาพไปมาก การลงโทษไม่เป็นระบบอย่างนี้ จะทำให้พฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนาอยู่คงทนมากยิ่งขึ้นแทนที่จะยุติลง อีกทั้งเป็นผลทำให้เกิดปัญหาในการปรับตัว

3. การหยุดยั้ง (Extinction)

การหยุดยั้ง คือ การหยุดยั้งการเสริมแรงต่อพฤติกรรมที่เคยได้รับการเสริมแรงมาก่อนแล้ว เป็นผลทำให้พฤติกรรมนั้นเริ่มเนือมนิ่งที่จะลดลง

การหยุดยั้งนั้นเป็นวิธีการระงับพฤติกรรมที่ดีกว่าการลงโทษ เพราะว่าไม่ก่อให้เกิดปัญหาที่ตัวเด็กมากนัก แต่ทว่าใช้ยากกว่าการลงโทษ เนื่องจากว่าการที่จะใช้การหยุดยั้งให้ได้ผลนั้น ผู้ใช้จะต้องรู้ที่แน่นอนว่า พฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนาอันคงอยู่ด้วยตัวเสริมแรง

จากที่โลบ้าง ข้อคิดเกี่ยวกับการหยุดยั้ง คือ พฤติกรรมที่ได้รับการหยุดยั้งในระยะแรกนั้น จะมีแนวโน้มสูง ก่อนที่จะลดลง ดังนั้นผู้ที่ต้องการหยุดยั้งต้องเตรียมตัวเตรียมใจไว้สถานการณ์เช่นนี้ให้ดี เพราะคิดว่าจะอดทนกับพฤติกรรมดังกล่าวไม่ได้ ก็ไม่ควรที่จะใช้วิธีนี้ ก่อนที่จะใช้การหยุดยั้งควรที่จะพิจารณาถึงการเสริมแรงพฤติกรรมที่พึงปรารถนาอื่น ๆ ไว้ก่อน แล้วจึงค่อยใช้การหยุดยั้ง เช่น การไม่สนใจคือพฤติกรรมการพูดจาข่มข้ายของนักเรียน แต่ขณะเดียวกันใครที่ยกมือขึ้นถามครูก็อาจจะให้คำชมเชยหรือให้สิทธิพิเศษต่าง ๆ

สรุปทฤษฎีการเรียนรู้โดยการวางเงื่อนไขแบบการกระทำได้ว่า สิ่งเร้าและการกระทำที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม มี 3 ประเภท คือ การเสริมแรง (Reinforcement) การลงโทษ (Punishment) การหยุดยั้ง (Extinction)

3.6 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory)

แนวคิดตามทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมนี้ พัฒนามาจากแนวคิดของเบนจามิน ซึ่งเบนจามินกล่าวไว้ว่า พฤติกรรมที่มนุษย์เราแสดงออกส่วนใหญ่แล้วนั้นเกิดจากการเรียนรู้โดยการสังเกตจากตัวแบบซึ่งตัวแบบนั้นอาจจะเป็นใครก็ได้ที่อยู่ใกล้ชิดกับเรามากที่สุดหรือเป็นบุคคลที่เราให้ความสนใจ การเรียนรู้โดยการสังเกตจากตัวแบบนี้จะเกิดขึ้นได้ผลดีควรมีขั้นตอนดังต่อไปนี้ (Albert Bandura, 2008 : Website ; สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, 2524 : 291-292)

1. ความสนใจ การเรียนรู้จากตัวแบบจะเกิดขึ้นไม่ได้เลย ถ้าผู้เรียนนั้นไม่มีความสนใจในตัวแบบ ความสนใจในตัวแบบนี้จะทำให้ผู้ที่เรียนรู้เลือกรับเฉพาะพฤติกรรมที่ตนเองสนใจ ซึ่งอาจเป็นผลเนื่องจากประสบการณ์ของผู้ที่จะเรียนรู้ ตัวแบบอีกชนิดหนึ่งที่สามารถดึงดูดความสนใจของคนได้ทุกระดับและวัย คือ ตัวแบบที่อยู่ในภาพยนตร์หรือทีวี ซึ่งตัวแบบเหล่านี้มีอิทธิพลในการดึงดูดความสนใจได้มากที่สุด
2. การจดจำ เราไม่สามารถที่จะเรียนรู้ได้มาก ถ้าไม่สามารถจำลักษณะของตัวแบบได้ การจดจำนั้นมีสองขั้นตอนด้วยกัน คือ การจดจำในลักษณะของภาพพจน์ จากนั้นจะต้องมีการแปลภาพพจน์นั้นให้อยู่ในรูปของสัญลักษณ์ที่เป็นภาษา ซึ่งจะทำได้ง่ายขึ้น
3. การแสดงออก มนุษย์เราเก็บข้อมูลอยู่ในรูปของสัญลักษณ์ทางภาษาแล้วจะต้องมีการแสดงออก จนกระทั่งเกิดเป็นพฤติกรรมใหม่ของตนเองขึ้นมา
4. การพอใจ มนุษย์เราจะเลือกรับเฉพาะตัวแบบที่ตนเองเห็นคุณค่าและสนใจเท่านั้น ซึ่งการได้สังเกตเห็นพฤติกรรมที่ตัวแบบแสดงพฤติกรรมแล้วได้รับนั้น ย่อมมีผลจูงใจให้มนุษย์เราเลียนแบบมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อตัวแบบแสดงพฤติกรรมแล้วได้รับผลรวมที่ผู้สังเกตเกิดความพึงพอใจ

จากแนวคิดนี้ ถ้าเราจะพัฒนาพฤติกรรมของนักเรียนครูจะต้องการจะให้เด็กเรียนพัฒนาจะต้องมีการให้การเสริมแรงทางบวกต่อตัวแบบนั้น จะทำให้เด็กเรียนในชั้นเรียนแบบพฤติกรรมนั้นเร็วยิ่งขึ้น

สรุปทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมได้ว่า เป็นทฤษฎีที่พัฒนามาจากแนวคิดของแบบดูรา ที่กล่าวว่า พฤติกรรมที่มนุษย์เราแสดงออกส่วนใหญ่ นั้น เกิดจากการเรียนรู้โดยการสังเกตจากตัวแบบ ซึ่งตัวแบบนี้ อาจจะเป็นใครก็ได้ที่อยู่ใกล้ตัวกับเรามากที่สุด หรือเป็นบุคคลที่เราให้ความสนใจ โดยการสังเกตจากตัวแบบ

3.7 การเรียนรู้พฤติกรรมจากตัวแบบ

อัลเบิร์ต แบนดูรา นักจิตวิทยาเสนอแนวคิดว่า คนเราเรียนรู้จากการสังเกตการณ์กระทำของผู้อื่นแล้วเลียนแบบเขา โดยจะใช้ความสามารถทางปัญญาเก็บเอาไว้ทางสมอง ความรู้เหล่านี้ถ้านำมาซักซ้อมทบทวนบ่อยๆ จะเก็บได้นาน แรงเสริมหรือรางวัลจะเป็นตัวจูงใจให้บุคคลกระทำหรือไม่กระทำแต่มีได้เป็นตัวกำหนดอย่างสิ้นเชิง ยังมีตัวแปรอีกตัวหนึ่งมาเกี่ยวข้องได้แก่ช่วงเวลาหนึ่งในผลลัพธ์ที่จะได้จากการกระทำ ขึ้นตอนการเรียนรู้จากตัวแบบแบ่งเป็น 4 ขั้นตอน เรียงตามลำดับดังนี้ (Albert Bandura, 2008 : Website ; ศิริทิ โชควารานุสันติกุล, มรป. : 58-62)

ขั้นที่ 1 เป็นขั้นที่ผู้เรียนเกิดความใส่ใจในพฤติกรรมที่ตัวแบบกระทำ ในขั้นนี้ผู้เรียนต้องสัมผัสและรับรู้สิ่งสำคัญของพฤติกรรมต้นแบบ ฉะนั้นเราอาจจะอาศัยตัวแบบและสิ่งแวดล้อมช่วยทำให้ผู้เรียนใส่ใจกับพฤติกรรมที่ต้องการให้เขาเลียนแบบเป็นต้นว่า อาจจะใช้คุณลักษณะพิเศษของตัวแบบ เช่น สวย เสียดสี เด่นกึ่งสยอง ฯลฯ หรืออาจจะใช้สายสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับตัวแบบ เช่น เป็นเพื่อนรักกัน เป็นกลุ่มเดียวกัน อย่างนี้เป็นต้น ถ้าผู้เรียนไม่ใส่ใจต่อพฤติกรรมต้นแบบ เขาย่อมไม่สามารถจดจำเขาไปเป็นแนวอย่างของการกระทำของเขาได้ เขาก็ไม่เกิดการเรียนรู้

ขั้นที่ 2 เป็นขั้นจดจำบันทึกพฤติกรรมต้นแบบเอาไว้ในสมอง ในขั้นนี้ผู้เรียนควรจะใช้ภาษา หรือภาพที่จินตนาการขึ้นมาเองบันทึกการรับรู้พฤติกรรมต้นแบบ จากการศึกษาทดลองของนักจิตวิทยา พบว่า เมื่อทำให้ผู้เรียนเกิดความใส่ใจต่อพฤติกรรมต้นแบบ แล้วให้เขามีโอกาสพูดหรือเขียนพฤติกรรมนั้น เขาสามารถจดจำพฤติกรรมต้นแบบนั้น ได้ดีกว่าพวกที่ไม่ได้ทำทั้งเขียนและพูด ในทำนองเดียวกันเมื่อเกิดโอกาสให้ผู้เรียนใช้จินตนาการ สร้างภาพของพฤติกรรมขึ้นมาเอง ก็ทำให้ผู้เรียนจดจำได้ดีเช่นเดียวกัน เราจะต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเป็นรหัสสัญลักษณ์และจัดกลุ่มให้เป็นระเบียบเอาไว้ในสมองในขณะที่ทำการ

รับรู้ หลังจากนั้นจึงจะนำเอารหัสสัญลักษณ์เหล่านั้นออกมาชั่งชั่งด้วยการพูด การเขียนและจินตนาการ

ขั้นที่ 3 เมื่อขั้นนำเอาพฤติกรรมต้นแบบมาฝึกปฏิบัติ ผู้เรียนจะเริ่มนำเอารหัสสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ได้จดจำเอาไว้จากการสังเกตตัวแบบมาแล้ว แปรออกมาเป็นการทำจริง ความยากของการเรียนรู้ในตอนนี้เป็นคือ ตัวผู้เรียนอาจจะไม่มีความสามารถแสดงพฤติกรรมได้ดีเท่ากับตัวแบบ จึงต้องอาศัยการให้ข้อมูลย้อนกลับแก่ผู้เรียนเพื่อให้แก้ไขบางส่วนเมื่อทำเองก็ยังไม่สามารถพร้อมก็จะช่วยได้

ขั้นที่ 4 เป็นขั้นการจูงใจให้กระทำพฤติกรรมที่เรียนมาแล้ว เป็นเรื่องของกรณีที่บุคคลจะกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมที่ได้เรียนมา ฉะนั้นในขั้นนี้การให้แรงเสริมจึงมีความสำคัญยิ่ง บุคคลจะกระทำสิ่งใดก็ตามเขาจะต้องคำนวณเอาไว้ล่วงหน้าว่าจะได้ผลลัพธ์อะไร นักกีฬา นักแสดง ที่ผู้ดูสำคัญซักซ้อมเป็นเวลานาน ๆ ก็เพราะเขาหวังผลเลิศจากการแข่งขันและการแสดง ในขณะที่เดียวกันประสบการณ์ในอดีตก็สอนเอาไว้เช่นเดียวกันว่าผลลัพธ์ที่เขาต้องการนั้นเขาได้หรือไม่และมีความน่าสนใจในอันที่จะพยายามฝึกซ้อมเพื่อผลลัพธ์หรือรางวัลนั้นเพียงใด

สรุปขั้นตอนการเรียนรู้พฤติกรรมจากตัวแบบดังนี้ 1) นักเรียนรับรู้พฤติกรรมของตัวแบบ 2) จดจำพฤติกรรมที่ต้องการเลียนแบบ 3) นำพฤติกรรมของตัวแบบมาปฏิบัติ 4) การจูงใจเพื่อให้เปลี่ยนพฤติกรรม

4. การสังเกตและบันทึกพฤติกรรม

4.1 การสังเกตพฤติกรรม

พฤติกรรม (Behavior) หมายถึง สิ่งที่บุคคลกระทำ แสดงออก ตอบสนองหรือโต้ตอบสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ที่บุคคลทั่วไปสามารถสังเกตเห็น ได้ ได้ยิน ได้ อีกทั้งวัด ได้ตรงกันด้วย เครื่องมือที่มีความเที่ยง (สม โทชน์ เอี่ยมสุภาภิต. 2524 : 262)

สิ่งสำคัญที่สุดประการแรกในการที่จะพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม บางอย่างของนักเรียนให้ได้ผลนั้น ครูต้องเป็นนักสังเกตพฤติกรรมที่ดีเสียก่อน ถ้าการสังเกตขาดความเที่ยง ข้อมูลที่ได้มาย่อมจะไม่มี ความหมาย และในขณะที่สังเกตนั้นผู้สังเกตจะต้องไม่ทำให้ผู้ถูกสังเกตรู้ เพราะจะทำให้ผู้ถูกสังเกตระแวงตัว ซึ่งอาจทำให้ข้อมูลที่ได้ผิดพลาดไป ดังนั้นในการสังเกตพฤติกรรม ครูจะต้องยึดหลัก 5 ประการ (สม โทชน์ เอี่ยมสุภาภิต. 2524 : 264-266) ดังต่อไปนี้

1. เลือกและกำหนดพฤติกรรมที่ต้องการสังเกตให้เห็นเด่นชัด พฤติกรรมที่ควรเลือกรจะเลือกเอาการสังเกตนั้น ควรจะเป็นพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากเกณฑ์มาตรฐานของห้องเรียน และคิดว่าพฤติกรรมนั้นมีผลกระทบต่อการเรียนรู้การสอบมากที่สุด เมื่อครูสามารถเลือกพฤติกรรมที่จะสังเกตได้แล้ว ครูต้องกำหนดพฤติกรรมนั้นให้เห็นเด่นชัดเพื่อที่ว่าไม่ว่าใครก็ตาม เมื่อเข้าใจถึงพฤติกรรมที่กำหนดไว้แล้ว จะสามารถบอกได้ทันทีว่านักเรียนแสดงพฤติกรรมนั้นหรือไม่

2. เลือกผู้สังเกตพฤติกรรม สามารถแบ่งผู้สังเกตออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

2.1 นักเรียนสังเกตตนเอง คือ การให้ผู้นักเรียนหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเป็นผู้สังเกตพฤติกรรมของตนเอง ซึ่งการทำเช่นนี้ย่อมมีข้อดีอยู่หลายประการ ได้แก่

2.1.1 สามารถสังเกตได้ตลอดเวลา

2.1.2 ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตมีโอกาสจะถูกต้องมากที่สุด

2.1.3 เป็นการกระทำให้ผู้นักเรียนหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้รู้สึกตัว

อยู่เสมอ

2.2 บุคคลอื่นเป็นผู้สังเกต ครูหรือเพื่อนนักเรียนด้วยกัน เป็นผู้สังเกตพฤติกรรมของนักเรียนที่จะพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม วิธีนี้ค่อนข้างจะให้ข้อมูลใกล้เคียงความเป็นจริงมากกว่าวิธีแรก วิธีนี้สามารถที่จะตรวจสอบความเที่ยงระหว่างผู้สังเกต โดยการใช้ผู้สังเกตมากกว่า 1 คนขึ้นไป

3. เลือกสถานที่ทำการสังเกตพฤติกรรมในการเลือกสถานที่ ต้องศึกษาว่าพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนออกไปนั้นเกิดขึ้นในสถานที่ใดบ่อยที่สุด เมื่อรู้ว่าพฤติกรรมเกิดขึ้นที่สถานที่ใดบ่อยที่สุดก็เลือกสถานที่นั้นเป็นสถานที่ทำการสังเกตพฤติกรรม

4. เลือกเวลาที่จะทำการสังเกตพฤติกรรม การเลือกช่วงเวลาที่เหมาะสม ควรจะเป็นช่วงเวลาพฤติกรรมที่ต้องการสังเกตนั้นเกิดขึ้นบ่อยที่สุด หรืออาจจะสุ่มสังเกตหลาย ๆ เวลาของวันเดียวกัน ได้ เช่น สังเกตตอนเช้า ตอนบ่าย และตอนก่อนเลิกเรียน

5. เลือกเกณฑ์การสังเกตพฤติกรรมให้เหมาะสมแบบบันทึกพฤติกรรมนั้นผู้ทำการสังเกตควรเป็นผู้สร้างขึ้นมาเอง เพื่อที่จะได้เหมาะสมกับลักษณะของพฤติกรรมที่ตนเองจะสังเกต

สรุปหลักการสังเกตพฤติกรรม คือ กำหนดพฤติกรรมที่จะสังเกตให้ชัดเจน เลือกแบบบันทึกให้เหมาะสม กำหนดผู้สังเกต กำหนดสถานที่ กำหนดเวลา

4.2 หลักการบันทึกพฤติกรรม

พฤติกรรมสามารถจะบันทึกได้ 3 วิธี(สมโภชน์ เข็มสุภานิชิต. 2524 : 267-274) คือ

4.2.1 บันทึกความถี่ของพฤติกรรม หมายถึง การบันทึกจำนวนครั้งของพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่กำหนดไว้ จะต้องเป็นพฤติกรรมที่ไม่ต่อเนื่อง และเวลาของการแสดงพฤติกรรมแต่ละครั้งใกล้เคียงกัน จะต้องใช้เวลาในการบันทึกเท่ากันในแต่ละวัน เพื่อที่จะสามารถเปรียบเทียบความถี่ของการเกิดพฤติกรรมในแต่ละวันได้ ส่วนพฤติกรรมต่อเนื่อง เช่น การคุย การร้องไห้ หรือการนั่งอยู่กับโต๊ะนั้น ถ้าบันทึกด้วยความถี่จะทำให้เกิดความเข้าใจผิดในการตีความ

ตารางที่ 1 แสดงแบบการบันทึกพฤติกรรมโดยบันทึกความถี่ กรณีมีเด็ก 1 คน

แบบบันทึกความถี่ของพฤติกรรม		
ชื่อนักเรียน	ค.ช. สมศักดิ์	วันที่ 21-25 ม.ค.50
ชื่อผู้สังเกต	นายสมศรี	เวลา 10.30-11.30 น.
พฤติกรรมที่ต้องการสังเกต : การยกมือถามตอบในชั้นเรียน(วิชาคณิต)		
วันที่	รอยคะแนน	รวม
21 ม.ค. 50	//// /	6
22 ม.ค. 50	///	4
23 ม.ค. 50	//// ///	8
24 ม.ค. 50	///	3
25 ม.ค. 50	///	4
เฉลี่ยพฤติกรรมการยกมือถามตอบในชั้นเรียนต่อวัน		5 ครั้ง

ตารางที่ 2 แสดงแบบการบันทึกพฤติกรรมโดยบันทึกความถี่ กรณีมีเด็กมากกว่า 1 คน

แบบบันทึกความถี่ของพฤติกรรม		
วิชา คณิตศาสตร์		วันที่ 21 ม.ค.50
ชื่อผู้สังเกต นายสมศรี		เวลา 10.30-11.30 น.
พฤติกรรมที่ต้องการสังเกต : การยกมือถามตอบในชั้นเรียน		
ชื่อนักเรียน	รอยคะแนน	รวม
ค.ช. แดง	//// /	6
ค.ช. ตี๋	///	4
ค.ช. เหลือง	/// //	8

4.2.2 บันทึกช่วงเวลาของพฤติกรรม วิธีการบันทึกพฤติกรรมแบบนี้ใช้เทคนิค

ของการบันทึกแถบความถี่ แต่แทนที่จะบันทึกพฤติกรรมตามจำนวนครั้งที่เกิดขึ้น กลับบันทึกตามช่วงเวลาที่เกิดขึ้นแทน เช่น ต้องการจะบันทึกพฤติกรรมการคุยในระยะเวลา 30 นาทีในวิชาคณิตศาสตร์ เป็นต้น จากนั้นต้องแบ่งเวลา 30 นาทีนั้นออกเป็นช่วงเวลาที่สั้นๆ เท่าๆกัน ซึ่งอาจจะเป็นช่วงเวลาละ 20 วินาที 30 วินาที หรือ 1 นาที ก็ได้ ส่วนการบันทึกพฤติกรรมก็จะพิจารณาว่าพฤติกรรมที่ต้องการบันทึกนั้นเกิดขึ้นในช่วงเวลาเหล่านั้นหรือไม่ ถ้าไม่เกิดขึ้นก็ให้ใส่ 0 ลงในช่วงเวลานั้น ถ้าเกิดพฤติกรรมให้นับเพียง 1 ครั้งเท่านั้น เขียนเลข 1 ถ้าพฤติกรรมเป็นแถบต่อเนื่อง ผู้บันทึกจะต้องบันทึกหมายเลข 1 ลงในทุกช่วงเวลาจนกว่าพฤติกรรมการพูดจะหยุดลง การบันทึกแบบช่วงเวลานี้ เป็นวิธีที่ลำบากเพราะสามารถใช้นักสังเกตพฤติกรรมได้ทุกชนิดไม่ว่าพฤติกรรมนั้นจะเป็นพฤติกรรมแถบต่อเนื่องหรือไม่ต่อเนื่องก็ตาม

ตารางที่ 3 แสดงแบบการบันทึกระยะเวลาพฤติกรรม กรณีไม่เด็กพิเศษ 1 คน

แบบบันทึกความถี่ของพฤติกรรม		
ชื่อนักเรียน ด.ช. สมศักดิ์	วันที่ 21 –23 ม.ค.50	
ชื่อผู้สังเกต นายสมศรี	เวลา 10.30-11.30 น.	
พฤติกรรมที่ต้องการสังเกต : การคุยกันในชั้นเรียน โดยไม่ได้รับอนุญาต (วิชาคณิต)		
วันที่	เวลา	รวม(นาที)
21 ม.ค. 50	10.05-10.15	14
	10.20-10.24	
22 ม.ค. 50	10.10-10.18	10
23 ม.ค. 50	10.00-10.08	4
	10.21-10.25	6
	10.30-10.36	8
เฉลี่ยพฤติกรรมคุยกันในชั้นเรียน		10.66 นาทีต่อวัน

หลักในการสังเกตวิธีการบันทึกพฤติกรรม ถ้าพฤติกรรมนั้นเป็นพฤติกรรมที่ไม่ต่อเนื่อง เช่น การตะโกน การตีเพื่อน เป็นต้น ควรใช้วิธีการบันทึกความถี่ แต่ถ้าพฤติกรรมที่ต้องการจะบันทึกนั้นเป็นพฤติกรรมที่ต่อเนื่อง เช่น การคุย การวิ่งในห้องเรียน พฤติกรรมแบบนี้จะบันทึกได้ทั้งแบบช่วงเวลาและแบบระยะเวลา